

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ Й НАУКИ УКРАЇНИ
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут мистецтв
Кафедра історії, теорії музики та методики музичного виховання

Рибак Софія Анатоліївна

**Розвиток музичної грамотності
учнів 5-6 класів засобами мультимедійних
технологій на уроках мистецтва в ЗЗСО**

Магістерська робота
на здобуття освітньо-кваліфікаційного ступеня «магістр»
за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історії,
теорії музики та методики музичного виховання РДГУ
Гумінська Оксана Олексіївна

Рівне – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	8
1.1. Аналіз поняття «музична грамотність»	8
1.2. Методи та прийоми розвитку музичної грамотності на уроках мистецтва	16
1.3. Мультимедійні технології: види, призначення, розвивальні можливості ...	21
1.4. Сучасний досвід застосування мультимедійних технологій на уроках мистецтва в 5-6 класах	26
Висновки до 1 розділу	31
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА В ЗЗСО.....	33
2.1. Діагностика розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів	33
2.2. Реалізація методики розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів засобами мультимедійних технологій на уроках мистецтва в ЗЗСО	46
2.3. Аналіз результатів формувального експерименту	56
Висновки до 2 розділу	63
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69

ВСТУП

Актуальність дослідження. У минулому людина вважала себе грамотною, коли вміла читати і лише трохи писати, у сучасному світі таких навичок недостатньо. Грамотність людини сьогодні є основою для отримання нових знань і вмінь, дозволяє отримати доступ до абсолютно будь-якої інформації, поштовхом до стійкого та розширеного розвитку людини, дозволяє розширити свої можливості та робити свідомий вибір, інструментом ефективної участі людини у всіх сферах суспільного життя.

У галузі музичної освіти школярів важливим орієнтиром є цілеспрямований і систематичний розвиток музичної культури і музичних здібностей учнів, виховання емоційного сприйняття музики і морально-естетичних почуттів, здатності розуміти і відчувати зміст музичних творів. Музична освіта включає в себе цілеспрямоване формування музичної грамотності особистості, розвиток якої залежить від програм «Мистецтво», художньо-педагогічних технологій, методів, можливостей і напрямів розширення змісту шкільної музичної освіти.

Але орієнтація концепції НУШ на ключові компетентності спонукає переглянути сьогодні поняття «музична грамотність», а також приділити увагу практичним аспектам розвитку музичної грамотності на уроках мистецтва в 5-6 класах.

Про важливість формування музичної грамотності говорять нормативні документи: концепція «Нова українська школа», програми для закладів загальної середньої освіти. Питання розвитку музичної грамотності через мультимедійні технології на уроках музичного мистецтва сьогодні стали предметом реалізації концепції НУШ. Отже ми бачимо, що проблема розвитку музичної грамотності є одним з пріоритетів сучасної освіти.

Проблемам музичної освіти та виховання присвячені праці Л. С. Аристової, Л. М. Масол, Е. П. Печерської, О. Я. Ростовського, Л. О. Хлебникової, розвитку музичної грамотності, обізнаності – О. О. Гумінської, Р. Є. Дверія, О. О. Капінос, З. Кодая, Ж. С. Марчук, Л. М. Масол, О. С. Моторної,

Е. П. Печерської, О. Г. Раввінова, О. Я. Ростовського, Л. М. Сбітнєвої, К. Г. Стеценка, М. М. Чернова та ін.

Про мультимедійні засоби навчання музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти сьогодні пишуть Л. С. Боднарюк, В. В. Гонцова, О. О. Гумінська, І. М. Красильников, А. О. Мірошніченко, О. С. Моторна, Н. В. Новикова, О. В. Орлик, Т. Є. Познякова, Д. А. Семенова, Л. А. Теряєва, О. Л. Шевнюк.

У той же час, у педагогічній науці та практиці недостатньо уваги приділяється впливу творчої діяльності на розвиток музичної грамотності учнів 5-6 класів, фрагментарно розроблено навчально-методичне забезпечення цього процесу, що визначило актуальність нашого науково-педагогічного дослідження та вибір теми: *«Розвиток музичної грамотності учнів 5-6 класів засобами мультимедійних технологій на уроках мистецтва в ЗЗСО»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема магістерської роботи входить до плану наукової роботи кафедри історії музики та теорії і методики музичного виховання та співвідноситься з комплексною темою Інституту мистецтв РДГУ «Сучасні виміри мистецької освіти та розвиток творчої особистості». Тема магістерського дослідження затверджена на засіданні кафедри історії музики та теорії і методики музичного виховання РДГУ (протокол №11 від 7 грудня 2022 р.).

Об'єкт дослідження: процес розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів на уроках музичного мистецтва.

Предмет дослідження: мультимедійні технології як спосіб розвитку музичної грамотності учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів на уроках музичного мистецтва за допомогою мультимедійних технологій.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати поняття «музична грамотність».

2. Охарактеризувати методи та прийоми розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів.

3. Систематизувати мультимедійні технології вивчення мистецтва, музичного мистецтва.

4. Вивчити сучасний досвід застосування мультимедійних технологій на уроках мистецтва в 5-6 класах.

5. Змоделювати та реалізувати методіку розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів на уроках мистецтва.

6. Проаналізувати результати педагогічного експерименту.

Гіпотеза дослідження: рівень розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів підвищиться за умови використання мультимедійних технологій на уроці музичного мистецтва, тому що навчальні, тренувально-закріплюючі програми, відео-уроки, музичні електронні енциклопедії (довідниково-інформаційні), музичні конструктори, флеш-тренажери, вікторини, пазли, онлайн-ігри, вправи, екскурсії, ментальні карти, освітні сторінки в соціальних мережах розширюють сукупність музичних знань і відомостей про музичне мистецтво, його життєві зв'язки, про народну творчість, композиторів, виконавців, про образність музичних творів, про засоби музичної виразності, жанри, будову, способи виконання музики, музичне письмо і читання нот.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, систематизація філософської, психолого-педагогічної, музикознавчої літератури; емпіричні – вивчення, узагальнення і систематизація педагогічного досвіду, аналіз власної педагогічної діяльності, анкетування, спостереження, констатувальний та формувальний експерименти; методи математичної статистики.

База дослідження. Експериментально-дослідна робота проведена на базі Бистрицького та Вітковицького ліцею Рівненського району Рівненської області. Усього в експерименті брало участь 44 учні п'ятих класів.

Дослідження проводилося протягом трьох етапів у 2022-2023 рр.

Перший етап – вивчення та опрацювання спеціальної літератури, її аналіз та систематизація.

Другий етап дослідження – розробка рівнів, критеріїв та методики діагностики розвитку музичної грамотності, проведення констатувального експерименту.

Третій етап – розробка методики розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів у процесі використання мультимедійних технологій на уроках музичного мистецтва, проведення формувального експерименту, кількісний та якісний аналіз отриманих даних, їх теоретичне осмислення.

Наукова новизна дослідження: уточнено поняття «музична грамотність», яке розглядається як сукупність музичних знань і відомостей про музичне мистецтво, його життєві зв'язки, про народну творчість, композиторів, виконавців, про образність музичних творів, про засоби музичної виразності, жанри, будову, способи виконання музики, музичне письмо і читання нот.

Теоретична значимість дослідження полягає в розробці рівнів, критеріїв та показників рівня розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів, розробці діагностичної методики їх перевірки.

Практична значимість дослідження полягає у розробці методики музичної грамотності учнів 5-6 класів у процесі застосування мультимедійних технологій на уроках музичного мистецтва, систематизації мультимедійних технологій, розробка календарного планування уроків музичного мистецтва у 5 класі за даною методикою, циклу уроків музичного мистецтва у 5 класі.

Матеріали дослідження можуть бути використані учителями музичного мистецтва закладів загальної середньої освіти на уроках музичного мистецтва, викладачами та студентами вищих музичних закладів освіти у процесі педагогічної практики та у процесі методичної підготовки.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом участі в Міжнародній науково-практичній конференції РДГУ «Мистецька освіта та розвиток особистості» (29 березня 2023 року), тема доповіді «Методи та прийоми розвитку комунікативних навичок учнів 5-7 класів на уроках музичного мистецтва»; • у регіональній науково-практичній конференції «Діяльнісна парадигма сучасної музичної освіти» до 20-річчя науково-творчої діяльності

вчителів музичного мистецтва Рівненщини (26 жовтня 2023 року), тема доповіді «Діяльнісний підхід до розвитку музичної грамотності учнів на уроках мистецтва в 5-7 класах».

Публікації. Основні положення дослідження висвітлено у публікації «Методи розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів на уроках музичного мистецтва» [34].

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел (49 найменувань). Основний текст роботи викладено на 68 сторінках, загальний обсяг роботи – 73 сторінок. Робота містить 17 таблиць.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

1.1. Аналіз поняття «музична грамотність»

Грамотність є ключовою компетентністю людини, про що сказано в Європу рекомендаціях Ради Європейського Союзу 2018 року. Це поняття трактується як «здатність розрізняти, розуміти, висловлювати, створювати та інтерпретувати поняття, почуття, факти та думки...». Розвиток грамотності представляється як «фундамент для подальшого навчання та лінгвістичної взаємодії» [48]. Грамотність – це знання, уміння та навички людини, які роблять людську діяльність ефективною, цілісно реалізуючись на практиці. У сфері культури грамотність пов'язується з уявленнями про обізнаність і самовираження як «...розуміння і повага до того, як ідеї і сенси в різних культурах творчо виражаються і передаються через різні галузі мистецтва і форми культури» [49].

С. У. Гончаренко визначає грамотність як певний ступінь знання законів і правил рідної мови та вміння користуватися ними для висловлювання своїх думок усно й на письмі; один з найважливіших показників культурного рівня населення. А також трактує зміст поняття «грамотність» як ступінь обізнаності з певної галузі знання (музична грамотність, політична грамотність, технічна грамотність тощо) [11, с.74].

Г. А. Фесенко визнає поняття «грамотність» як категорію освіти, що пройшла значний шлях еволюційного розвитку. На основі праць вчених (О. Іншакова, Р. Лалаєва, Р. Левіна, І. Садовнікова, Л. Єфименкова, В. Болгарін, О. Пометун, С. Троянська, С. Мельник, В. Болгарін, О. Пометун, С. Троянська, С. Мельник та ін.) науковець пропонує градацію послідовних ступенів: 1) елементарна грамотність (уміння читати й писати), що відкриває доступ до інтелектуальної культури і дозволяє брати участь у відносно простих видах соціальної діяльності); 2) базова загальнокультурна грамотність, яка забезпечує

можливість оволодіння теоретичними основами професійної та іншої діяльності, засвоєння основ наук та інших знань про людину, природу, суспільство; 3) функціональна чи практично зорієнтована грамотність, яка дозволяє зі знанням справи брати участь у різних видах діяльності, базується на успішному засвоєнні теоретичних знань, наявного практичного досвіду і готовність особистості чітко і кваліфіковано виконувати професійні завдання; 4) творча грамотність, яка передбачає здатність до комплексної новаторської діяльності, вміння створювати нове, збагачувати наявний досвід особистим внеском [43, с. 259-264].

«Освіченість, на думку Б. Гершунського, – це грамотність, що доведена до суспільного та особистісно необхідного рівня». Науковець наголошує на етапність переходу грамотності в освіченість: етап грамотності передує і готує освіченість. Водночас освіченість передбачає вибірковість у поглибленні будь-яких складових грамотності, що і виводить особистість на рівень професійної освіченості. Об'єктивна необхідність у зміні структури та змісту освіченості призводить до відповідних змін у структурі та змісті грамотності [9].

Б. Гершунський стверджує, що в основі будь-якої компетентності лежить грамотність, і визначає її як категорію, що забезпечує людині певні стартові можливості та готує до подальшого збагачення і розвитку освітнього потенціалу особистості. Як приклад науковець наводить поняття «співацька грамотність», тобто професійна можливість реалізовувати в діяльності вчителя музичного мистецтва вокально-хорову роботу [9].

Лю Цяньцян виділяє взаємозв'язок грамотності та освіченості на особистісному рівні як закономірний, що забезпечує цілісний розвиток особистості фахівця у аспектах широти його кругозору та глибини професійно обраних орієнтирів (знань, умінь, творчої діяльності) [21, с. 20].

Р. І. Шпіца припускає, що формування мистецьких знань відбувається шляхом використання принципу збігів інформації з різних видів мистецтва або дисциплін. Мистецькі знання, на думку науковиці, складаються з «кліток», що містять інформацію з предметів художньо-естетичного циклу і не тільки, а за

допомогою мисленневих операцій (художньо-мисленневих дій) відбувається «збіг», який заповнить пусту клітку мистецьких знань, формуючи таким чином нове утворення [46, с.27].

Мистецькі знання, на думку Р. І. Шпіци, постійно змінюються, характеризуються гнучкістю та плинністю. Вони не можуть бути константними, хоча і складаються зі сталих знанневих ядер, елементів, що є основою тих мистецьких знань, які були набуті учнями раніше. З часом, на ці сталі знання накладається нова мистецька інформація, яка вступає з ними у тісний взаємозв'язок і асимілюється. У результаті цього в учня формуються нові мистецькі знання, нова мистецька картина світу, а також змінюється розуміння тієї інформації, яка була засвоєна попередньо [46, с.27].

Авторка визначає «мистецькі знання» як сукупність відомостей з різних видів мистецтва, що є результатом сприйняття та розуміння художніх явищ, що відтворюються у свідомості учня (підлітка) у вигляді понять, суджень та емоційно-ціннісних ставлень; слугують основою для утворення мистецької картини світу [46, с. 27].

З. Кодай трактує музичну грамотність як засвоєння музичного письма і читання нот, яке дозволяє включити учнів в колективне музикування з використанням найпростішого інструменту – голосу. У статті «Дитячі хори» Кодай писав, що навчання музиці проводити так, щоб це не було мукою, а було чимось прекрасним для дітей, прищеплювало їм на все життя потребу високої музики [17].

Л. А. Баренбойм категорію «знання» розглядає у вузькому (музичні знання) та широкому (мистецькі знання) значеннях. Щодо музичного виконавства, музикант-педагог вважає що музичні знання, знання музичних термінів сприяють точнішій інтерпретації музичного твору виконавцем [4, с. 12-15].

О. А. Чайковська зазначає, що знання є основним елементом змісту музичної освіти. Його вважають результатом пізнання дійсності, законів розвитку мистецтва й особливої сфери художньо-образного мислення, відображенням властивостей речей, предметів і явищ, що перероблені в

категоріях особистісного досвіду [44, с. 8]. Авторка пише: «Музичні знання виступають одночасно: і як засіб створення загальної картини світу особистості; і як основа її цілісного світогляду; і як інструмент пізнавальної і практичної діяльності» [44, с. 9].

Музична грамота, на думку О. Г. Раввінова, – це різноманітні музичні знання і відомості про засоби музичної виразності – мелодію, лад, ритм та ін., про засоби виконання – співацькі голоси, хори, музичні інструменти, оркестри, про жанри музичних творів, їх будову, про творців музики та ін. [33].

Музична грамотність, на думку Д. Б. Кабалевського, є в дійсності музичною культурою, рівень якої не знаходиться у прямій залежності від ступеня засвоєння музичної (нотної) грамоти, хоча й передбачає знання цієї грамоти. Музичною грамотністю композитора-педагога називає здатність сприймати музику як живе, образне мистецтво, народжене життям і нерозривно пов'язане; здатність на слух визначати характер музики, відчувати внутрішній зв'язок між характером музики та її виконанням; здатність сприймати музику емоційно і осмислено, критично оцінюючи її, виявляючи хороший смак. Водночас Д. Б. Кабалевський до музичної грамотності відносить вміння на слух ідентифікувати автора незнайомої музики, якщо це характерно для даного автора, його твори, з якими учні вже знайомі [15].

Змістом музичної грамотності, на думку О. Я. Ростовського, є не тільки конкретні відомості про музику, знання часткового характеру, а й знання, що відображають суттєві особливості розвитку музики, дають широке уявлення про її життєві зв'язки, соціальне призначення. До ключових знань педагог відносить поняття про зміст та емоційний зміст музичних творів, , відображення в музиці життєвих явищ, про основні сфери музики (танцювальність, пісенність, маршовість), жанри, елементи музичної мови, інтонацію як виразально-зображальне зерно музичного твору, про розвиток та будову (форми) музики, про багатство та своєрідність народної музики [35].

Частковими музичними знаннями О. Я. Ростовський вважає знання про конкретні елементи музичної мови, про композиторів та виконавців, історія написання твору, його побудову і зміст, про нотну грамоту [35].

О. Я. Ростовський визначає музичну освіченість як володіння сукупністю знань, умінь і способів музичної діяльності, достатньою для ефективного здійснення професійних функцій [36].

О. Я. Ростовський вважає пізнання музики без теоретичних знань про неї неможливим. Ці знання, на думку педагога, мають засвоюватися з опорою на музично-слухові уявлення, реальне звучання музики і наявний інтонаційно-слуховий досвід. Основою розуміння музичного мистецтва вчений називає знання кількох рівнів, взаємопов'язаних між собою: на першому рівні – знання, які сприяють формуванню цілісного уявлення про музичне мистецтво (знання про природу музичного мистецтва як форми відображення дійсності, як соціального явища; про інтонаційні, жанрові, стилеві основи музики; про і функції в суспільному житті); на другому рівні – знання, необхідні для сприймання чи виконання конкретного твору (знання про засоби музичної виразності, зміст і побудову музичних творів); на третьому рівні – знання про життя і творчість композиторів і виконавців, історії написання творів, нотний запис, термінологію тощо. О. Я. Ростовський вважає, що ці знання накопичуються учнями у різноманітній музичній діяльності, збагачують її, роблять її осмисленішою й змістовнішою [36, с. 416-417].

Знання про музику мають цінність лише тоді, коли переростають у вміння сприймати і розуміти музику, допомагають оволодіти виконавськими навичками, сприяють розвитку творчого потенціалу учня. А набуття музичних знань, на думку О. Я. Ростовського, має розвинути музичну грамотність як у широкому розумінні («здатність розуміти музику як живе образне мистецтво»), так і у вузькому (нотна грамота) [36, с.417].

«...Сукупність знань, яка охоплює різноманітні відомості про особливості та закономірності музичного мистецтва, засоби музичної виразності, зміст і побудову музичних творів, про творчість композиторів і виконавців, нотний

запис і термінологію традиційно позначається терміном музична грамота», – зазначає О. Я. Ростовський [35, с. 77.].

Е. П. Печерська знання з музичної грамоти умовно ділить на дві групи: «а) музично-історичні, набуті на основі ознайомлення школярів з творами народної творчості, композиторів минулого і сучасних (про музичні жанри стилі тощо; б) музично-теоретичні, пов'язані з нотним записом» [31].

Музично-теоретична діяльність, на думку Е. Б. Абдуліна, передбачає засвоєння учнями теоретичних знань про музику, формування умінь і навичок оперувати ними в процесі безпосереднього спілкування з музикою і роздуми про неї. В рамках загальної музичної освіти музично-теоретична діяльність учнів включає в себе засвоєння знань, формування умінь і навичок, пов'язаних з осягненням: закономірностей музичного мистецтва, його природи; форм побутування музики, творчості композиторів, виконавців, слухачів; елементарної нотної грамоти [1, с.41–47; 16, с.19-22].

О. В. Лобова розуміє музичну обізнаність як підструктуру музичної, загальнокультурної та загальної компетентностей школяра, провідними елементами якої є теоретичні (музичні знання) та практичні (уміння і навички) складові, представлені ключовим, частковим і загальнокультурним рівнями [20, с. 15].

«Музична грамотність, на думку Р. Є. Дверія, – це практичне, життєве уміння вільно переводити музичні звуки в нотний запис, а ноти – у звуки. В цьому сенсі, вважає педагог, між мовою і музикою великої різниці немає. В обох випадках головною опорою в навчанні служить голос людини. І мова вербальна, і мова музична засвоюються насамперед за допомогою голосу, бо і мова, і музика «народилися з гортані» [14].

Р. Є. Дверій підкреслює важливість осолодіння музичною (нотною) грамотністю усім людством: «Музична грамотність може і повинна стати набутком усіх землян. Читання нотних текстів стане тоді таким же звичним, як читання книг, газет, журналів. Спільне музикування поширюється як популярне творче дозвілля, бо творити й виконувати музику можуть практично усі» [14].

О. О. Гумінська замінює поняття «музична грамота» поняттям «теоретичне вивчення музики», підкреслюючи діяльнісний аспект музичного навчання. А також посилається на М. М. Чернова щодо визначення музично-теоретичний понять, які є «енциклопедією» музики: 1) ключові (загальні музично-естетичні) поняття: про зв'язок музики з життям, різні види мистецтва, види музики (народна, класична, сучасна), зміст музики (характер, образність музичних творів) тощо; 2) поняття про виразні засоби музики, за допомогою яких виявляється художній задум (ритм, висотність, рух мелодичної лінії, динаміка, темп, тембр, структура, фактура тощо); 3) знання про способи позначення основних виразних засобів (нотна грамота); 4) короткі відомості про способи виконання музики (людські голоси, хор, інструменти, оркестри); 5) короткі відомості про народну творчість, найбільш видатних композиторів-класиків, про вітчизняних композиторів [12, с. 19-22.].

Л. М. Сбітнева під поняттям «музична грамота» позначає сукупність знань, що охоплює відомості про особливості та закономірності музичного мистецтва, засоби музичної виразності, зміст і побудову музичних творів, нотний запис і термінологію, про творчість композиторів і виконавців тощо. Ці знання, на думку педагога, накопичуються на уроках музичного мистецтва в музичній діяльності та роблять таку діяльність більш свідомою. Метою навчання музичній грамоті Л. М. Сбітнева називає: розвиток музичного слуху учнів, музичної пам'яті, вміння співати з нот, розуміти нотну грамоту, засоби музичної виразності, художній зміст музики, визначати форму музичних творів та знати способи виконання музики [38, с. 195-202].

Сучасна концепція Нова українська школа та розроблені відповідно до неї нормативні документи – Модельні навчальні програми «Мистецтво. 5-6 класи», – наголошують, що мета інтегрованого курсу «Мистецтво» реалізується в таких завданнях як «поглиблення знань про види мистецтва, особливості їхньої художньо-образної мови» [25]., «формування системи художніх знань, яка відображає видову і жанрову специфіку та взаємодію мистецтв; опанування мистецької грамоти, насамперед музичної і візуальної» [25].

Серед очікуваних результатів даних програм виділимо орієнтири на мистецьку грамотність: «учень / учениця пізнає різні види мистецтва, удосконалюючи уміння сприймати, аналізувати, інтерпретувати; використовує інформаційне середовище у власній творчості та художній комунікації, формуючи інформаційну та комунікативну компетентності»; «пізнає різні види мистецтва, пізнає мову різних видів мистецтва, інтерпретує художні образи, виявляє ціннісне емоційне ставлення до мистецтва» [25].

Л. М. Масол, О. В. Просіна деталізують очікувані результати щодо грамотності: учень/учениця «описує особливості мови різних видів мистецтва; пояснює засоби виразності художнього образу у творах різних видів мистецтва; наводить приклади творів різних видів мистецтва; розрізняє види і наводить приклади; виокремлює та характеризує жанрові ознаки творів різних видів мистецтва, наводить приклади творів різних жанрів; інтерпретує їх зміст (вербально/невербально; вказує на окремі виразні засоби; застосовує відповідну термінологію; пояснює зв'язки між мистецтвом і життям» [24].

Таким чином, мистецька грамотність є рівнем обізнаності учнів з музичним мистецтвом: змістом, жанровими ознакам творів різних видів мистецтва, особливостями мови різних видів мистецтва, творами різних видів та жанрів, термінології, зв'язків між мистецтвом і життям (вимоги програм).

Музична грамотність є сукупністю різноманітних музичних знань і відомостей про відображення в музиці життєвих явищ, її життєві зв'язків, соціального призначення, про основні сфери музики (танцювальність, пісенність, маршовість), про народну творчість, про творців музики (композиторів, виконавців), характерні риси композиторського стилю; про образність та емоційні характеристики музичних творів; про засоби музичної виразності, жанри музичних творів, їх будову, способи виконання музики (голоси, інструменти, хори, оркестри), музичне письмо і читання нот (О. О. Гумінська, Д. Б. Кабалевський, З. Кодай, О. Г. Раввінова, О. Я. Ростовський, Л. М. Сбітнева, М. М. Чернов).

1.2 Методи та прийоми розвитку музичної грамотності на уроках мистецтва

Різноманітність трактувань поняття «музична грамотність» зумовлює різноплановість підходів та методів її розвитку.

Нотну грамотність з давніх часів опановують за допомогою різноманітної наочності. Гвідо д'Ареццо вигадав чотирилінійний нотоносець, розмістивши знаки нотного письма «невми» на різноколірних лінійках, а також використовував руку та лінії між фалангами пальців для позначення висоти [3, с. 56].

Прихильники розуміння музичної грамотності (як нотної грамотності) пропагують систему відносної сольмізації. Цей метод полягає у тому, що основний звук (тоніка) кожного мажорного звукоряду позначається складом до незалежно від розташування відповідної ноти на нотному стані. У мі-бемоль мажорі d – це мі-бемоль, у сіль мажорі – сіль, у сі мажорі – сі і т. д. Таким чином, у процесі читання нот завдяки сольмізації виражається також і ладовий характер тональностей. Отже, сольмізація виконує двояку роль: по-перше, вона вчить співати з аркуша ще до ознайомлення з різними назвами абсолютної висоти звуків; по-друге, вчить миттєво розпізнавати ладовий характер тональностей, розуміти внутрішні особливості та гармонійний лад мелодій та музичних творів, знати не лише назви, а й функції звуків. Завдяки цим двом своїм особливостям відносна сольмізація однаковою мірою корисна на всіх щаблях музичного виховання – від нижчої до вищої [39, с. 226-268].

К. Г. Стеценко навчання співу з нот педагог поділяв на два етапи: на першому кожний ступінь звукоряду записувати схематично «сходінками» («драбинкою»); на другому – вивчали запис нот на нотоносці, елементарну музичну грамоту. «Драбинка» використовувалась К. Стеценко для координації зорових уявлень зі слуховими та вокально-руховою моторикою. Педагог вказував, що застосування «драбинки» дає можливість проаналізувати напрям і

характер руху мелодії: вгору чи вниз, плавно чи поривчасто тощо. Він вважав, що запис кружечків – знаків на сходинках малюнка сприймається зором значно краще, ніж на нотному стані, легше засвоюється порядок нот та їх взаємозв'язок [40, с.95].

У методиці К. Орфа вивченню музично-теоретичних понять передують творчо-практичні види діяльності: ритмізація текстів, ритмічні імпровізації зі звучними жестами та метро-ритмічними інструментами, після чого учні вивчають ритмічні послідовності, ритмо-блоки; співають поспівки-ігри, народні пісні, мелодичні імпровізації голосом та на ксилофонах, металофонах, блок-флейтах, після чого – засвоюють звуковисотні поняття та нотну грамоту [3, с. 98].

На думку О. Г. Раввінова, багато відомостей учні можуть отримати в процесі практичної діяльності – хорового співу та слухання музики. Так на матеріалі розучуваних пісень і творів він пропонує усвідомлювати і запам'ятовувати дані про будову музичних творів, засоби музичної виразності.

Актуальною порадою О. Г. Раввінова можна вважати наступну: «Елементарні теоретичні відомості і поняття подають обов'язково, але більше для оволодіння практичними завданнями, ніж для теоретичних узагальнень» [33, с. 86].

О. Г. Раввінов проводить аналогію між навчанням співу по нотах і навчанням читанню. «До того, як ми навчаємо дітей читати, вони оволодівають розмовною рідною мовою, навчаються розуміти значення слів і речень, вимовляти їх. На цій основі можна провадити з дітьми елементарний слуховий аналіз звукового складу найбільш простих, щодо будови, слів. Коли діти усвідомлюють звучання, їх ознайомлять з зображенням звуків, тобто з літерами. Поступово, поширюючи цю роботу, дітей навчають читати. На основі вільного читання, достатнього запасу слів дітей будуть навчати граматиці, тобто – засвоєнню певних систематизованих закономірностей мови, що в свою чергу, допоможе грамотному письму і читанню». Подібно до цього, «кожне нове

музичне поняття діти засвоюють спочатку на слух і вокально, потім учитель дає назву і показує його нотне зображення [33, с. 87-88].

Е. Б. Абдуллін зазначає що, головними методами, що організують і направляють теоретичну діяльність учнів до її логічного завершення в тій чи іншій формі на рівні пізнання закономірностей музичного мистецтва, є методи порівняння (у його різних модифікаціях), аналізу та узагальнення. Дії цих методів допускають самі різні варіанти, в залежності від змісту теоретичного знання [1, с.113].

Е. Б. Абдуллін пропонує наступний механізм здійснення музично-теоретичної діяльності, зверненої до закономірностей мистецтва:

а) накопичення слухового досвіду та здійснення слухового аналізу, необхідних для подальшого узагальнюючого висновку про сутність тієї чи іншої закономірності музичного мистецтва;

б) узагальнюючий висновок, який слугує зерном в пізнанні сутності досліджуваної закономірності (нового музичного знання),

в) придбання вміння застосовувати засвоєне музичне знання в процесі різних видів музичної діяльності;

г) розширення уявлень про нові музичні знання (поєднання нового рівня аналізу та подальшого узагальнення);

д) уміння чути музику на новому рівні засвоєних уявлень.

Пріоритетне значення в ряду теоретичних знань про музику мають знання, отримані у процесі музично-творчої діяльності та направлені на досягнення учнями музики як виду мистецтва [1, с. 81].

Е. П. Печерська пропонує застосовувати музичну термінологію так, щоб термін узагальнював те, що вже відомо на основі попередніх спостережень. «Термін не повинен випереджати явища, котрі він визначає, але які ще невідомі. Знання про музику мають бути наслідком свідомого цілеспрямованого сприймання музики і висновків, зафіксованих у вигляді повідомлень, зроблених учнями з допомогою вчителя. Саме тому основні методи навчання музичної грамоти збігаються з деякими методами розвитку музичного сприймання,

зокрема: метод порівняння (на основі контрасту), метод варіювання (порівняння зміненого варіанта музики з оригіналом), метод моделювання (створення своєрідної моделі того або іншого музичного явища), метод порівняння музики й мовлення (схожість ознак), ігровий метод [31, с. 65-66].

О. В. Лобова у підручниках для закладів загальної середньої освіти подає музично-теоретичні відомості в ігровій, віршованій, казковій формі – так, щоб дитина легко розуміла та міцно засвоювала навчальний матеріал. На допомогу учню та вчителю авторка пропонує дидактичні вірші, казки мотиваційного, інформаційного, узагальнюючого спрямування, які роблять вивчення музичної грамоти цікавим і ефективним. У підручниках представлені різноманітні варіанти поєднання вербальних і візуальних елементів тексту: розповіді з ілюстраціями, карти-схеми, символічні «карти», що відображують жанрове розмаїття музики. Окрім того, О. В. Лобова пропонує чимало інших форм і методів активізації засвоєння музично-теоретичних відомостей: порівняння музики та мовлення; варіювання та моделювання музичних явищ, а також дидактичні ігри, кросворди, головоломки, загадки, тексти «з пропусками», завдання «з секретом» тощо [19, с. 7].

Первинність практики підкреслює Д. М. Масол: «Емоційне сприймання-споглядання та творення художніх образів завжди було первинним на уроках мистецтва, а вторинним - опанування художньо-мовних засобів і відповідних понять». Завдяки художньо-педагогічним технологіям стимулювання емоційно-почуттєвої сфери, асоціативного мислення, уяви, фантазії учнів відбувається засвоєння мистецтвознавчої термінології [25].

Л. М. Сбітнєва пропонує вивчати музичну грамоту у поєднанні з усіма видами музичної діяльності – під час розучування пісень, слухання музичних творів та ін. (Сбітнєва, 2017, с.35-36); Л. С. Аристова – через ігрові прийоми, дидактичні вірші, казки, казкові міні-вистави з героями Нотами, Королевою Мелодією, Головним Ключем Соль [3, с. 56]. О. С. Моторна та О. О. Капінос для практичного засвоєння музично-теоретичних понять (високі, низькі, довгі,

короткі звуки, ритм, рух мелодії, мажор-мінор, динаміка) застосовують ігри з LEGO-цеглинками [26, с. 12-18.].

Розвинути критичне мислення, лаконічність та точність передачі інформації Ж. С. Марчук пропонує за допомогою інтелект-карт, кубування, лепбукінгу, сторіеллінгу [22, с. 26-29].

О. О. Гумінська пропонує три умовні етапи засвоєння теоретичних понять. До першого етапу («чую») педагог відносить спостереження над музичним матеріалом, тобто цілеспрямоване свідоме сприйняття музики – вправ, поспівок, пісень, інструментальних творів. До другого етапу («бачу») відноситься наочність – назва терміну, знаку, схема, таблиця, ілюстрація, що допомагає усвідомленню, запам'ятовуванню теоретичного поняття. До третього етапу («виконую») відноситься практична робота із застосування вивченого теоретичного матеріалу [13, с.62-65]. Водночас О. О. Гумінська зауважує, що велику роль у вивченні та засвоєнні музичної грамоти відіграють ігри, використання яких веде до більш глибокого, осмисленого та швидкого засвоєння теоретичного матеріалу [13, с.76].

У підручниках «Мистецтво» та «Музичне мистецтво» для закладів загальної середньої освіти для опанування музичною грамотою представлено: визначення, рисунки та малюнки, що унаочнюють термін-поняття, навчальні завдання, наприклад: відтворіть на музичних інструментах ритми, досліди рух мелодії, поімпровізуй на дитячих музичних інструментах, створи мелодії для пісень, досліди звучання різних предметів, розгадай музичні ребуси, простукай ритм зі звуків різної тривалості; питання для аналізу-інтерпретації, виконавське, творче завдання на закріплення поняття, терміну.

Таким чином, формами та методами розвитку музичної грамотності на уроках мистецтва в 5-6 класах є: система відносної сольмізації (рука-нотоносець, ручні знаки, «сходинки» («драбинка»), мовні, вокальні вправи, ритмізація текстів, ритмічні імпровізації, ритмо-блоки, поспівки-ігри, мелодичні імпровізації голосом та елементарних музичних інструментах, наочність, творчість, ігри, ребуси, навчальні, виконавські, творчі завдання (відтворити,

порівняти, дослідити, виконати, імпровізувати, створити), інтелект-карти, лепбукінг, сторітеллінг, кубування, дидактичні вірші, казки, поспівки й пісні, казкові міні-вистави, ігри з LEGO-цеглинками (Г. д'Ареццо, К. Г. Стеценко, К. Орф, З. Кодай, Е. Сені, Л. М. Масол, О. О. Гумінська, Л. С. Аристова, Ж. С. Марчук, О. С. Моторна, О. О. Капінос, Л. М. Сбітнева та ін.).

1.3 Мультимедійні технології: види, призначення, розвивальні можливості

Мультимедіа (з англійської – множинні середовища) трактується сучасною наукою та практикою як взаємодія візуальної та звукової інформації під управлінням інтерактивного програмного забезпечення з використанням сучасних технічних і програмних засобів, вони об'єднують текст, звук, графіку, фото, відео в одному цифровому поданні. Мультимедійні технології використовуються в процесі організації, планування та управління різних видів діяльності, у тому числі – в освіті [10, с. 76-79].

Під поняттям «мультимедійні технології» Н. В. Новикова розуміє комплекс інформаційних технологій – апаратних і програмних засобів, що надають можливість користувачеві працювати в діалоговому режимі з різними типами інформації (графікою, текстом, звуком, відео), організованими в єдину систему. Апаратними (технічними) мультимедійними засобами є комп'ютер, периферійні пристрої, а також мультимедіа-проектор та інтерактивна дошка. Програмовими мультимедійними засобами – програмне забезпечення для створення мультимедіа (поєднання тексту, звуку, графіки, відео анімації, організація гіперпосилань) та мультимедійні ресурси (мультимедійна продукція, мережеві ресурси) [28, с. 21].

Інформаційні технології, на думку Л. А. Теряєвої, стають потужним багатофункціональним засобом навчання, бо їх використання привчає учня жити в інформаційному середовищі. Для уроку музичного мистецтва – це урок з

сучасними комп'ютерними технологіями, електронними музичними інструментами. Найбільш вживаною музикантами-педагогами педагогиня називає мультимедійну презентацію – програму, яка дозволяє вчителю поєднати текстові матеріали, світлини, малюнки, діаграми та графіки, слайд-шоу, звукове оформлення, відеофрагменти й анімацію, тривимірну графіку [42, с. 141-144].

Мультимедійні технології В. В. Гонцова, О. В. Орлик систематизують на мобільні, вбудовані, відеоконференції, інтерактивні, віртуально-розширені та ін. що забезпечують різноманітні можливості для створення та обробки медіа-контенту, вражаючі візуальні та звукові ефекти, покращують сприйняття інформації, спілкування між користувачами [10, с. 76-79].

Мультимедійні технології забезпечують нові можливості для освіти: презентація доповіді, навчальна програма, анімаційний рекламний ролик, віртуальна подорож всередині або навколо об'єкту вивчення як нові засоби передачі інформації. Але, на думку В. В. Гонцової, О. В. Орлик, важливими є їх художня привабливість, починаючи з кольорової палітри, шрифтів, композиційного рішення кадрів, поєднання текстової та графічної складових, і продовжуючи застосуванням анімації, звукових ефектів [10, с.76-79].

Застосування мультимедійних технологій в музичній освіті, на думку Н. В. Новікової, дозволяє значно підвищити наочність навчання, зробити доступнішим матеріал, який за традиційних умов був важко доступним або взагалі недоступним, посилити емоційний вплив; поглибити міжпредметні зв'язки, інтенсифікацію роботи учнів, підвищити темп вивчення навчального матеріалу, збільшити обсяг самостійної роботи на уроці, уможливити застосування нових методів та форм організації навчальної діяльності учнів, забезпечити індивідуалізацію та диференціацію у навчальному процесі [28].

Серед мультимедійних ресурсів, призначених для використання у сфері музичної освіти, Н. В. Новікова розрізняє навчальні та тренувально-закріплюючі програми, музичні конструктори, програми для групового музикування, імпровізування та створення: музики (музично-освітні), музичні інтерактивні

ігри (навчально-ігрові), музичні електронні енциклопедії (довідниково-інформаційні) [28].

Н. В. Новикова пропонує інноваційні технології навчання на уроках музичного мистецтва як ефективний засіб проведення різних видів музичної діяльності. Так, педагог моделює слухання музики із переглядом відео або кліпу (уривки з мультфільмів), музичні вікторини із відео, слухання музики із використанням творчих завдань на комп'ютері, спів під караоке, спів під фонограму, спів під перегляд кліпу, впізнай пісню за мінусом/ритмом, імпровізаційні завдання (створи музичний супровід, добери інструменти, добери малюнок до пісні) тощо [28].

Т. Є. Познякова пропонує використовувати ментальні карти (карта розуму, карта пам'яті, інтелект-карта, семантична карта) – візуальні інструменти для структурування навчального матеріалу за допомогою схем. Їх застосування, на думку педагогині, заохочує учнів до самостійного вивчення матеріалу, дозволяє краще його засвоїти навчальний матеріал, розвиває пам'ять, стійкість уваги. Т. Є. Познякова пропонує учням додавати до карт-схем картинки, фото, відео тощо, що робить їх мультимедійними, а також працювати над їх створенням у парах чи групах [32, с. 50].

І. М. Красильников та Д. А. Семенова створили інноваційні навчально-методичні комплекси «Електронна музична творчість», метою яких є масове залучення учнів до музикування на електронних цифрових інструментах в найрізноманітніших формах прояву творчої діяльності (електронного аранжування та виконавства, гри по слуху і в ансамблі, звукорежисури, імпровізації і композиції) і на цій основі – формування в учнів музичних здібностей, інтересів, музичного смаку [18].

Автори пропонують мультимедійні засоби: електронну версію підручника, робочий зошит для учнів, методичний посібник для вчителя «Методика музичного навчання на основі цифрового інструментарію», а також комп'ютерні програми «Анвіл-студія» та «Аудасити», які вільно поширюються у мережі Інтернет і забезпечують редагування та опрацювання звуку; інтерактивні флеш-

тренажери, які залучають учнів до нотної грамоти, музичних понять і термінів; музичні вікторини за творами програми з музики у школі; слухові тренажери на визначення звучання різних інструментів; музичні пазли – тренажери на «відтворення» музичної форми; відео-тренажери мелодій, Midi-файли для аранжування та інструментовки; методичні пояснення до кожного ресурсу комплексу.

І. М. Красильников та Д. А. Семенова створили відеотренажери для навчання учнів гри на музичній клавіатурі самостійно або за допомогою вчителя; інтерактивний тренажер «Квартрет» для отримання знань про склад струнного квартету, уміння відрізнити тембри струнних інструментів дослідним шляхом; музичний пазл-тренажер для відтворення цілісної музичної композиції, форми з фрагментів композиції; музичні вікторини для способів перевірки знань учнів (учень може прослухати фрагменти, натискаючи на грамофончики, зіставити назви тем та їх звучання); тренажер «Симфонічний оркестр» для ознайомлення з інструментами симфонічного оркестру (почути звучання інструментів різних груп оркестру та схемою розташування інструментів на сцені) з тестовим завданням на перевірку знань; тренажер нотної грамотності для самостійного вивчення розташування нот на нотному стані з тестовим завданням на перевірку знань [18].

Л. С. Боднарюк для проведення уроку в дистанційному форматі створює відеоуроки музичного мистецтва та мистецтва, використовуючи традиційні етапи уроку: музичне вітання, актуалізація опорних знань, ознайомлення з темою уроку, сприймання музичних творів, розспівка, розучування пісні, творче завдання, закріплення теми та матеріалу уроку, тести, домашнє завдання (для уроку музичного мистецтва). На етапі слухання музики педагогиня використовує звичні для учнів картки для аналізу прослуханого твору, і картки із завданнями, онлайн-ігри та вправи для закріплення й перевірки вивченого матеріалу [8, с. 29].

Л. С. Боднарюк пропонує використовувати багатофункціональний інструмент для створення інтерактивних вправ Wordwall, які відтворюються на будь-якому пристрої, що має доступ до інтернету: на комп'ютері, планшеті,

телефоні чи інтерактивній дошці. Вона радить скористатися інтерактивними вправами, які пропонують учителі музичного мистецтва – К. Горячева, М. Демків, С. Тунік та ін. [8, с. 30].

Велику кількість різноманітних інтерактивних вправ з мистецтва пропонує О. С. Моторна: інтерактивні вікторини, обговорення, опитування в онлайн-режимі (на основі використання сервісу **Kahoot**); **вебквести як** проблемне завдання з елементами рольової гри (на основі інформаційних ресурсів інтернету); віртуальні екскурсії для самостійного спостереження, збору необхідних фактів [26, с. 13–20].

А. О. Мірошниченко, О. Л. Шевнюк проаналізували соціальну мережу Інстрграм та охарактеризували його можливості для вчителів і учнів у аспекті поширення навчальної інформації в зручному й зрозумілому для сучасної молоді форматі, що обумовлено молодістю аудиторії Інстаграму, інтуїтивно зрозумілим інтерфейсом налаштування системи орієнтування всередині певного профілю, кращою візуальною складовою платформи, можливістю подавати інформацію в різноманітних і зручних форматах. Ця соціальна мережа дозволяє користувачам робити та розповсюджувати фотографії. застосувати різноманітні фільтри і ефекти до знімків, творчо самовиражатися, що робить ефективною для реалізації освітніх функцій [23, с. 40-45.].

Таким чином, у сучасному освітньому процесі застосовуються різноманітні види мультимедійних технологій: навчальні та тренувально-закріплюючі програми, музичні конструктори, програми для групового музикування, імпровізування та створення: музики (музично-освітні), музичні інтерактивні ігри (навчально-ігрові), музичні електронні енциклопедії (довідниково-інформаційні) (Н. В. Новикова); інтерактивні флеш-тренажери, музичні вікторини, тренажери на визначення звучання різних інструментів, музичні пазли для на відтворення музичної форми, відео-тренажери мелодій (І. М. Красильников, Д. А. Семенова); відео-уроки, онлайн-ігри та вправи для закріплення й перевірки вивченого матеріалу (Л. С. Боднарюк); інтерактивні

вправи, ігри, екскурсії (О. С. Моторна); ментальні карти (Т. Є. Познякова); освітні сторінки в Інстаграмі (А. О. Мірошниченко, О. Л. Шевнюк) та ін.

1.4. Сучасний досвід застосування мультимедійних технологій на уроках мистецтва в 5-6 класах

Застосування мультимедійних технологій на уроках музичного мистецтва є багатогранними. Вони можуть допомогти вчителю підвищити інтерес до навчання, зробити процеси формування нових знань, умінь і навичок, засвоєння понять, узагальнення й перевірки знань доступними та продуктивними.

Використання мультимедійних технологій займає велике місце на сучасному уроці мистецтва в 5-6 класах. Впровадження мультимедійних технологій у практику музичної освіти, на думку О. Чайковської, уможливорює поєднання дидактичних функцій комп'ютера з традиційними засобами навчання, збагачення і наповнення навчального процесу новими формами роботи, варіативне застосування ігрових форм навчання, створення інноваційних методик викладання музики, сприяє більш ефективному засвоєнню музичних знань та їх реалізації в музично-творчій діяльності [45, с. 46-47].

В. А. Янкул пропонує в будь-якій частині уроку музичного мистецтва, в будь-яких навчальних ситуаціях. При поясненні нового тематичного розділу за допомогою цифрових технологій можна ефектно представити учням нову тему, позначити проблему. Мову вчителя може супроводжувати яскрава мультимедійна презентація з різноманітними анімаціями і переходами, відео- та аудіоматеріали, малюнки, схеми (наочність). При організації самостійної роботи учнів В. А. Янкул пропонує цифрові технології як індивідуальну, так і групову й командну роботи в класі. На уроці підлітки можуть займатися пошуком і відбором інформації, готувати творчі завдання і створювати мультимедіа продукти, якщо в класі є такі можливості. Оцінювати та контролювати успішність, а також швидко заносити отримані результати в бази даних

допомагають, на думку В. А. Яскул, контрольні та самостійні роботи в електронній формі, онлайн-тести [4, с. 21-22].

Про мультимедійні презентації, як зручний та ефективний засіб візуалізувати статичну й динамічну інформацію, самостійно готувати завдання, підбирати навчальний матеріал, що відповідає змісту конкретної теми будь-якої базової дисципліни говорить О. О. Гумінська. Вона описує досвід створення педагогічних програмних засобів – системи уроків музичного мистецтва для 1-8 класів із застосуванням мультимедійних технологій. Особливий ефект, на думку педагогині, вони мають у початковій школі, тому що життєвий досвід дітей ще досить незначний і тому малюнки, портрети, експозиції, які можна демонструвати за допомогою комп'ютерної техніки, створюють на уроках особливу атмосферу та настрій [12, с. 21-25].

Л. Г. Гаврілова пропонує застосовувати в ЗЗО наступні мультимедійні технології: програми для обробки звукових та відеофрагментів (NeroWaveEditor, NeroVision), графічні редактори Paint, GIMP, PhotoPosPro, Windows MovieMaker; мультимедійні підручники і посібники (програмні педагогічні засоби) з навчання музики, інтегрованого курсу «Мистецтво»; інформаційно-довідникові мультимедійні видання (енциклопедії “Шедеври класичної музики”, “Шедеври живопису”, “Енциклопедія театру”, “Енциклопедія кіно”, “Музичні інструменти“, “Sonata”, “Перлини української культури” та ін., галереї, віртуальні екскурсії, Інтернет-ресурси); тренажери мистецьких навичок та школи гри на музичних інструментах (eMediaMyPiano, InteractivePianoCourse, eMediaPianoandKeyboardMethod, школи гри на гітарі, тренажери музичного слуху; навчання мистецтву он-лайн; дитячі ігрові навчально-розвивальні видання [27, с.6].

Л. Г. Гаврілова класифікує та описує мистецькі комп'ютерні ігри (розвивальні, навчальні, діагностуючі): ігрові навчально-розвивальні мультимедійні засоби з мистецтва («Школа музики. Чарівний диск домовичка Бу», «Школа малювання. Чарівний альбом домовичка Бу», «Clifford/Кліффорд. Угадай мелодію», «Мурзилка. Загублена мелодія», «Мурзилка. Малюємо казку»,

розвивальні ігри із серії «Принцеса Ліліфі», ігри-розмальовки, ігрові графічні редактори, відео уроки з ігровими завданнями). Педагог пропонує тестові програми контролю мистецьких знань і умінь з використанням засобів мультимедіа: Конструктор тестів 3.3, MyTest X, Універсальний тест UniTestSystem, мультимедійні тести у програмі MS PowerPoint [27].

Н. В. Очеретяна висвітлює питання використання віртуального пазлу у навчанні мистецтва молодших школярів закладів загальної середньої освіти в умовах дистанційного режиму – в асинхронній та синхронній його формах.. Вчена говорить про доцільність використання новітніх мультимедійних технологій як комплексу інформаційних технологій з можливостями комбінування різних типів даних (текст, звук, графіка, відео та ін.), роботи в діалоговому режимі та створення мультимедійних засобів різноманітного призначення.

Вона розглядає віртуальний пазл як інтерактивний модуль, доступний для використання учнями та для створення нового на різних онлайн-сервісах чи платформах. Педагогиня представляє віртуальний пазл як навчально-ігрову інтерактивну форму, що спонукає молодших школярів до пізнання мистецтва дослідницьким шляхом, накопичення досвіду активної мистецької діяльності, а також стимулює учнів до комунікації на теми мистецтва, і сприяє розвитку комунікативних навичок. Віртуальний пазл дає можливості зашифрувати в ньому будь-які відомості, поняття мистецтва, розгорнути з його допомогою дослідження, квести, змагання та інші мистецькі активності на online-уроці, або ж залишити завдання-пазл для виконання в асинхронному дистанційному режимі [29, с. 78-90].

Сяо Цзяцзюнь пропонує використовувати навчально-методичний комплект «Електронна музична творчість», до якого входять: інтерактивні флеш-тренажери, спрямовані на прилучення учнів до нотної грамоти, музичним поняттям і термінам; музичні вікторини за творами, які слухають діти; слухові тренажери на впізнавання різних інструментів; відеотренажери мелодій, с якими відбувається робота в методичного комплекту; музичні пазли – інтерактивні

тренажери на «відновлення» музичної форми. Педагог пропонує відеотренажери для навчання гри на музичній клавіатурі самостійно або за допомогою вчителя, інтерактивний тренажери для отримання знань про склад квартету, оркестру та розвиток уміння розрізняти тембри струнних інструментів; музичний пазл-тренажер для відтворення музичної форми з фрагментів композиції; музичні вікторини для перевірки знань учнів; тестові завдання-тренажер для вивчення розташування нот на нотному стані [41, с. 65].

С. Г. Тунік є автором розробок дистанційних уроків у форматі вебпрограми SWAY.OFFISE (MicrosoftSway). На своєму сайті педагогиня представляє методи та форми, що використовує на уроці (представлено фото та відео) а саме: ритмічні ігри, ігри на уроці, музичні кросворди, пазли, навчальні квести, інтерактивні газети та плакати та багато іншого. С. Г. Тунік розробила мультимедійні презентації до уроків музичного мистецтва для 1-7 класів, уроки мистецтва для 8-11 класів [6].

Т. М. Часник в своєму блозі для вчителів музичного мистецтва ділиться з колегами власними напрацюваннями, корисними порадами та цікавими розробками для проведення уроків музичного мистецтва. На сайті представлені фізкультхвилинки, музична абетка, пісенна скарбничка, музичний калейдоскоп, систематизувала онлайн-програми, музичні ігри-онлайн, нотні збірки музичних творів, уроки вокалу, розспівки, відео-казки про музику, відео презентації, збірку найцікавіших біографічних фактів про великих композиторів, музичні цікавинки для уроків онлайн, добірку порад, матеріалів та інструментів для дистанційного навчання, авторські роботи колег [7].

Учителька музичного мистецтва Н. М. Могильна на своєму сайті також ділиться цікавими розробками для якісного проведення дистанційних уроків. Вона систематизувала цікавий досвід колег: руханки, музичні ігри та вікторини, цікаві кросворди [37].

Різноманітний мультимедійний матеріал представляє вчителька музичного мистецтва М. В. Демків. На своєму сайті і блозі вона подає власноруч розроблені цікаві завдання для школярів за допомогою програми Power Point. Також вона

розробила велику кількість інтерактивних вправ, пазлів, онлайн-ігор, музичних ребусів, загадок з нотками, інтерактивних презентацій.

Для ознайомлення з поняттями нотної грамоти М. В. Демків пропонує використовувати картки ритмічних послідовностей «Фруктова смакота», «Зимові розмальовки», «Народні картини», гру «Ритмічна математика»,

Для ознайомлення чи перевірки знань ми зустрічаємо у педагогині музично-дидактичні ігри «Судоку», «Новорічні кросворди», «Великодні забавлянки», «Складанки-розмальовки», «Хто хоче стати мільйонером?»; музичні загадки-ребуси «Мінйони», «Музичні інструменти», «Нотки»; гру «Музичний футбол»; тести «Музика і кохання», «Кіномистецтво»; пазли «Серце музики», «Букет подарунок», «Українська пісня», «Музична кава», «Карнавал у Венеції», «Караваджо», «Балет». Водночас методичний матеріал вона пропонує на освітніх сайтах «На урок», «Всеосвіта» та «Ерудит» [5].

Таким чином, сучасний досвід застосування мультимедійних технологій на уроках мистецтва в 5-6 класах складають: мультимедійні презентації з різноманітними анімаціями і переходами, відео- та аудіоматеріали, малюнки, схеми (наочність) (В. А. Янкул); галереї, віртуальні екскурсії, тренажери мистецьких навичок та школи гри на музичних інструментах, тренажери музичного слуху, ігрові навчально-розвивальні мультимедійні засоби з мистецтва, ігри-розмальовки, ігрові графічні редактори, відео-уроки з ігровими завданнями. (Л. Г. Гаврілова); віртуальні пазли (Н. В. Очеретяна); навчально-методичний комплект «Електронна музична творчість» з інтерактивними флеш-тренажерами, музичними вікторинами, слуховими тренажерами, музичними пазлами (Сяо Цзяцзюнь); ритмічні ігри, музичні кросворди, пазли, навчальні квести, інтерактивні газети та плакати (С. Г. Тунік); фізкультхвилинки, музична абетка, пісенна скарбничка, музичний калейдоскоп, систематизувала онлайн-програми, музичні ігри-онлайн, нотні збірки музичних творів, уроки вокалу, розспівки, відео-казки про музику, відео презентації (Т. М. Часник); інтерактивні вправи, пазли, онлайн-ігри, музичні ребуси, загадки з нотками, інтерактивні

презентації, картки ритмічних послідовностей, музично-дидактичні ігри, музичні загадки-ребуси (М. В. Демків).

Висновки до 1 розділу

1. Аналіз психолого-педагогічної літератури дав нам змогу сформулювати визначення поняття «музична грамотність» як обізнаність учнів у музичному мистецтві: змістом, жанровими ознакам творів різних видів мистецтва, народну творчість, творців музики (композиторів, виконавців), особливостями мови різних видів мистецтва, характерні риси композиторського стилю, засоби музичної виразності, способи виконання музики (голоси, інструменти, хори, оркестри), термінології, музичне письмо і читання нот, зв'язків між мистецтвом і життям, соціального призначення (вимоги програм) (О. О. Гумінська, З. Кодай, О. Г. Раввінова, О. Я. Ростовський, Л. М. Сбітнева, М. М. Чернов).

2. Аналіз музично-педагогічної літератури дозволив нам систематизувати методи та прийоми розвитку музичної грамотності на уроках музичного мистецтва у 5-6 класах: сольмізація, вивчення понять ритму та мелодії через практичну діяльність, ручні знаки, «сходинки» («драбинка»), мовні, вокальні вправи, ритмізація текстів, ритмічні імпровізації, ритмо-блоки, поспівки-ігри, мелодичні імпровізації голосом та елементарних музичних інструментах, наочність, творчість, ігри, ребуси, навчальні, виконавські, творчі завдання (відтворити, порівняти, дослідити, виконати, імпровізувати, створити), інтелект-карти, лепбукінг, сторітеллінг, кубування, дидактичні вірші, казки, поспівки й пісні, казкові міні-вистави, ігри з LEGO-цеглинками, інтеграція з іншими предметами тощо. (Л. С. Аристова, Г. д'Ареццо, О. О. Гумінська, З. Кодай, О. О. Капінос, Ж. С. Марчук, Л. М. Масол, О. С. Моторна, К. Орф, Е. Сені, К. Г. Стеценко, Л. М. Сбітнева та ін.).

3. Методична література дала можливість представити мультимедійні засоби навчання музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти: навчальні та тренувально-закріплюючі програми, музичні конструктори,

програми для групового музикування, імпровізування та створення музики (музично-освітні), музичні інтерактивні ігри (навчально-ігрові), музичні електронні енциклопедії (довідниково-інформаційні); інтерактивні флеш-тренажери, музичні вікторини, тренажери на визначення звучання різних інструментів, музичні пазли, відео-тренажери мелодій; відео-уроки, онлайн-ігри та вправи для закріплення й перевірки вивченого матеріалу; інтерактивні вправи, ігри, екскурсії; ментальні карти; освітні сторінки в Інстаграмі (Л. С. Боднарюк, В. В. Гонцова, І. М. Красильников, А. О. Мірошніченко, О. С. Моторна, Н. В. Новикова, О. В. Орлик, Т. Є. Познякова, Д. А. Семенова, Л. А. Теряєва, О. Л. Шевнюк).

4. Але недостатня розробленість питання розвитку музичної грамотності дала нам змогу висловити припущення, що рівень розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів підвищиться за умови використання мультимедійних технологій на уроці музичного мистецтва, тому що навчальні, тренувально-закріплюючі програми, відео-уроки, музичні електронні енциклопедії (довідниково-інформаційні), музичні конструктори, флеш-тренажери, вікторини, пазли, онлайн-ігри, вправи, екскурсії, ментальні карти, освітні сторінки в соціальних мережах розширюють сукупність музичних знань і відомостей про музичне мистецтво, його життєві зв'язки, про народну творчість, композиторів, виконавців, про образність музичних творів, про засоби музичної виразності, жанри, будову, способи виконання музики, музичне письмо і читання нот.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА В ЗЗСО

2.1 Діагностика розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів

Вивчення психолого-педагогічної та методичної літератури, її аналіз та систематизація дали нам змогу визначити поняття «музична грамотність» як обізнаність учнів у зв'язках музики з життям, у народній творчості, творчості композиторів, виконавців, обізнаність у музичних творах та нотній грамоті (З. Кодай, О. Г. Раввінова, О. Я. Ростовський, Л. М. Сбітнева).

На першому, констатувальному етапі розроблялися рівні та критерії розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів, укладалася програма діагностики досліджуваного поняття, визначалась база експерименту з контрольними та експериментальними групами, проводились діагностичні методики, оброблялись та узагальнювались результати.

Перевірка наукового припущення та поставлених експериментальних завдань розпочалась із констатації рівня розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів. Для цього ми визначили структуру музичної грамотності:

- *обізнаність зв'язках музики з життям*: відображення в музиці життєвих явищ, соціальне призначення музики, вплив музики на людину;
- *обізнаність у народній творчості, творчості композиторів, виконавців*: народна пісня, її види жанри, композитори, епоха, стиль, теми, жанри, виконавці;
- *обізнаність у музичних творах*: образність, емоційні характеристики музичних творів, засоби музичної виразності, жанри музичних творів, їх будову, способи виконання музики (голоси, інструменти, хори, оркестри);
- *обізнаність у нотній грамоті*: нотний стан, позначення висоти, позначення тривалості (див. таблицю 2.1).

СТРУКТУРА МУЗИЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ

Музична грамотність			
Обізнаність у зв'язках музики з життям	Обізнаність у народній творчості, творчості композиторів, виконавців	Обізнаність у музичних творах	Обізнаність у нотній грамоті
Відображення в музиці життєвих явищ,	Народна пісня, її види жанри	Образність, емоційні характеристики музичних творів	Нотний стан
Соціальне призначення музики	Композитори, епоха, стиль, теми, жанри	Засоби музичної виразності	Позначення висоти
Вплив музики на людину	Виконавці	Жанри музичних творів, їх будову, способи виконання музики (голоси, інструменти, хори, оркестри)	Позначення тривалості

Відповідно до структури музичної грамотності груп ми визначили рівні (високий, середній, та низький) та критерії розвитку досліджуваного поняття.

Високий рівень розвитку музичної грамотності має наступні критерії: учень має уявлення про зв'язок музики з життям та пояснює роль музики в житті людини; обґрунтовує власне ставлення до музики, висловлює судження про життєвий характер музичних образів, володіє знаннями про народну творчість, розповідає про творчість композиторів та виконавців; знає багато народних пісень, вміє розподіляти їх по жанрах; знає відомості з життя композиторів; вміє розрізняти стилі музики, вміє описувати емоційну характеристику музичного твору, називає засоби музичної виразності, знає жанри музичних творів та їх будову, описує способи виконання музики(голоси, інструменти, хори, оркестри), розуміє що таке нотний стан, вміє позначати ноти на різній висоті, добре знає тривалості нот та позначає їх на нотному стані.

Середній рівень розвитку музичної грамотності має наступні критерії: учень має уявлення про зв'язок музики з життям, але не завжди може аргументувати цей зв'язок; називає всі музичні твори, що вивчались в класі та частково знає їх авторів; обґрунтовує власне ставлення до музики, має уявлення про народну творчість; знає деякі факти з творчості композиторів; знає народні пісень але не розподіляє їх по жанрах; має слабке уявлення про стилі та частково орієнтується в жанрах, розпізнає емоційний зміст музики; вміє висловлювати враження, але не так вдало; частково описує способи виконання музики; орієнтується в музичних жанрах; наближено може описати будову музичного твору, має уявлення про нотний стан, частково розуміє позначення висоти та орієнтується в тривалостях нот та пауз.

Низький рівень розвитку музичної грамотності має наступні критерії: учень не має уявлення про зв'язок музики з життям народу; називає деякі музичні твори, що вивчалися в класі, але не знає їх авторів; не обґрунтовує власне ставлення до музики, має слабке уявлення про народну творчість; не може розповісти про творчість композиторів та не знає виконавців; знає декілька народних пісень але не може розподілити їх по стилях та жанрах, погано розпізнає емоційний зміст музики; не вміє висловлювати враження; не називає засоби музичної виразності творів та їх будову; погано описує способи виконання музики, має слабке уявлення про нотний стан, не має розуміння де позначаються ноти, не знає тривалості нот та пауз. (див. таблицю 2.2).

Таблиця 2.2

Рівні та критерії розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів

Параметри (складові) музичної грамотності	Рівні та критерії розвитку музичної грамотності		
	Високий	Середній	Низький
Обізнаність у зв'язках музики з	Учень має уявлення про	Учень має уявлення про	Учень не має уявлення про

<p>ЖИТТЯМ: відображення в музиці життєвих явищ, соціальне призначення музики, вплив музики на людину</p>	<p>зв'язок музики з життям та пояснює роль музики в житті людини; обґрунтовує власне ставлення до музики, висловлює судження про життєвий характер музичних образів</p>	<p>зв'язок музики з життям, але не завжди може аргументувати цей зв'язок; називає всі музичні твори, що вивчались в класі та частково знає їх авторів; обґрунтовує власне ставлення до музики</p>	<p>зв'язок музики з життям народу; називає деякі музичні твори, що вивчались в класі, але не знає їх авторів; не обґрунтовує власне ставлення до музики</p>
<p>Обізнаність у народній творчості, творчості композиторів, виконавців: народна пісня, її види жанри, теми, жанри, творчість композиторів, виконавців, епоха, стиль</p>	<p>Учень володіє знаннями про народну творчість, розповідає про творчість композиторів та виконавців; знає багато народних пісень, вміє розподіляти їх по жанрах; знає відомості з життя композиторів;</p>	<p>Учень має уявлення про народну творчість; знає деякі факти з творчості композиторів; знає народні пісень але не розподіляє їх по жанрах; має слабку уявлення про стилі та</p>	<p>Учень має слабку уявлення про народну творчість; не може розповісти про творчість композиторів та незнає виконавців; знає декілька народних пісень але не може розподілити їх по стилях та жанрах</p>

	вміє розрізняти стилі музики	частково орієнтується в жанрах	
Обізнаність у музичних творах: образність, емоційні характеристики музичних творів, засоби музичної виразності, жанри музичних творів, їх будову, способи виконання музики (голоси, інструменти, хори, оркестри)	Учень вміє описувати емоційну характеристику музичного твору, називає засоби музичної виразності, знає жанри музичних творів та їх будову, описує способи виконання музики(голоси, інструменти, хори, оркестри)	Учень розпізнає емоційний зміст музики; вміє висловлювати враження, але не так вдало; частково описує способи виконання музики; орієнтується в музичних жанрах; наближено може описати будову музичного твору	Учень погано розпізнає емоційний зміст музики; не вміє висловлювати враження; не називає засоби музичної виразності творів та їх будову; погано описує способи виконання музики
Обізнаність у нотній грамоті: нотний стан, позначення висоти, тривалості	Учень розуміє що таке нотний стан, вміє позначати ноти на різній висоті, добре знає тривалості нот та	Учень має уявлення про нотний стан, частково розуміє позначення	Учень має слабке уявлення про нотний стан, не має розуміння де позначаються ноти, не знає

	позначає їх на нотному стані.	висоти та орієнтується в тривалостях нот та пауз	тривалості нот та пауз.
--	-------------------------------	--	-------------------------

Для констатації рівня розвитку музичної грамотності були визначені експериментальні заклади з відповідними групами. Ними стали Бистрицький ліцей Березнівської міської ради Рівненського району Рівненського району. Експериментальна група – учні 5-А та 5-Б класів (40 чоловік, вчитель мистецтва С. А. Рибак). Витковицький ліцей Березнівської міської ради Рівненського району Рівненського району. Контрольна група – учні 5-А та 5-Б класів (36 чоловік, вчитель мистецтва Н. Й. Поліщук).

Для проведення діагностики рівня розвитку музичної грамотності учнів 5-х класів було розроблено спеціальну методiku, до якої увійшли такі діагностичні методи як:

- оцінювання проєктної діяльності (робота над проєктами «Вплив музики на людину», «Музика в нашому житті»);
- тест «Зародження музики» (про народну музику, жанри, інструменти, народні пісні);
- музична вікторина «Скарбниця народної творчості»;
- оцінювання творчої роботи «Улюблений плейлист» (Топ 12 улюблених творів з уроків музичного мистецтва);
- діагностичне практичне завдання «Розшифруй нотний текст» (прочитати ритм складами, прочитати мелодію з назвати нот у ритмі).

Реалізація діагностичної методики (констатувальний експеримент) здійснювалась протягом першого тижня 2 семестру 2022-2023 н.р. в експериментальних закладах. Учні експериментальної та контрольної груп мали ті ж самі завдання, рівну їх кількість.

Обізнаність у зв'язках музики з життям (відображення в музиці життєвих явищ, соціальне призначення музики, вплив музики на людину) діагностувалась

за допомогою оцінювання проєктної діяльності. Учням контрольного та експериментального класу була запропонована робота над проєктами «Вплив музики на людину», «Музика в нашому житті» (одна тема на вибір). Учням потрібно було створити ментальні карти до визначених тем, які ми оцінили за принципом кількості представлених на схемі слів-понять: 3-5 слів – низький рівень, 6-10 – середній рівень, від 10 і більше – високий рівень. Таким чином ми оцінили проєктну діяльність учнів контрольного та експериментального класів та отримали наступні результати (див. таблицю 2.3).

Таблиця 2.3

Результати оцінки проєктної діяльності

Групи експерименту	Рівні розвитку музичної грамотності					
	Високий		Середній		Низький	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Контрольна	7	19	15	42	12	33
Експериментальна	11	27,5	17	42,5	12	30

Обізнаність у народній творчості, творчості композиторів, виконавців (народна пісня, її види жанри, теми, жанри, творчість композиторів, виконавців, епоха, стиль) ми діагностували за допомогою тесту «Зародження музики» (про народну музику, жанри, інструменти, народні пісні). Учням потрібно було відповісти на такі питання, обравши варіант відповіді:

1. Перший музичний інструмент?
 - а. Людський голос.
 - б. Сопілка.
 - в. Фортепіано.
 - г. Барабан.
2. Що належить до музичних звуків?
 - а. Літак.
 - б. Сопілка.

- в. Водоспад.
 - г. Пташинний спів.
3. Що належить до шумових звуків?
- а. Стук дятла.
 - б. Оркестр.
 - в. Вулик з бджолами.
 - г. Фортепіано.
4. Як називають людину, яка створює музику?
- а. Поет.
 - б. Кухар.
 - в. Композитор.
 - г. Танцюрист.
5. Хто створє народну музику?
- а. Автор.
 - б. Письменник.
 - в. Народ.
 - г. Музикант.
6. Вкажіть основні властивості звуку.
- а. Висота.
 - б. Сила.
 - в. Смак.
 - г. Тривалість.
 - д. Тембр.
7. Який музичний інструмент є символом мистецтва?
- а. Ліра.
 - б. Скрипка.
 - в. Бандура.
 - г. Фортепіано.
8. Які музичні інструменти є українськими народними?
- а. Барабан, трикутник, фортепіано.

- б. Скрипка, контрабас, арфа.
- в. Кобза, бандура, трембіта.

9. Назвіть найдовший музичний інструмент у світі

- а. Сопілка.
- б. Басоля.
- в. Трембіта.
- г. Дуда.

10.Музику, яку створюють композитори, професійні музиканти, називають

- а. Народною.
- б. Фольклорною.
- в. Професійною.

11.Найвідоміший український танець, своєрідне змагання у силі та спритності між козаками, назва якого походить від певного вигуку.

- а. Козачок.
- б. Полька.
- в. Гопак.
- г. Метелиця.

12. Пісні, які співають дитині з перших днів її життя це...

- а. Колядки та щедрівки.
- б. Колискові пісні.
- в. Весільні пісні.

До низького рівня ми віднесли учнів, які змогли набрати до п'яти вірних відповідей.

Середній рівень розвитку музичної грамотності, у контрольній групі, становлять 42 % учня, а в експериментальній групі 42,2 %.

Високий рівень розвитку музичної грамотності, у контрольній групі, становлять 25 % учнів, а в експериментальній групі 27,5%.

Кількісна обробка результатів тестування учнів засвідчила перевагу і в контрольній і в експериментальній групі учнів із середнім рівнем розвитку музичної грамотності (див. таблицю 2.4).

Таблиця 2.4

Результати тесту «Зародження музики»

Групи експерименту	Рівні розвитку музичної грамотності					
	Високий		Середній		Низький	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Контрольна	8	28	15	42	11	30,5
Експериментальна	13	32,5	18	45	8	20

Обізнаність у музичних творах (образність, емоційні характеристики музичних творів, засоби музичної виразності, жанри музичних творів, їх будову, способи виконання музики (голоси, інструменти, хори, оркестри)) діагностувалась за допомогою музичної вікторини «Скарбниця народної творчості» та оцінювання творчої роботи «Улюблений плейлист». Учнім було запропоновано послухати 6 музичних творів, які попередньо вони вивчали на уроках музичного мистецтва, і визначити на слух назву та автора (композитора) твору.

Перелік музичних творів:

1. Віночок українських народних пісень у виконанні троїстих музик.
2. Й. С. Бах «Токата і фуга ре мінор»
3. Юлій Фучик "Вхід гладіаторів".
4. Укр. нар. пісня в обробці М. Бурмаки «Котику сіренький».
5. Обробка укр. нар. пісні фольк-гуртом ГО-А «Шум»;
6. М. Леонтович. Обробки укр. нар. Пісень «Щедрик».

При обробці результатів музичної вікторини ми орієнтувались на наступні результати. До високо рівня ми віднесли учнів, які змогли вірно вказати усі назви музичних творів та їх композиторів. До середнього рівня – учнів, які змогли вірно вказати назви музичних творів, але частково вказали композиторів. До низького рівня – учнів, які частково вказала назви або композиторів (див. таблицю 2.5).

Таблиця 2.5

Результати музичної вікторини

Групи експерименту	Рівні розвитку музичної грамотності					
	Високий		Середній		Низький	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Контрольна	9	25	15	42	10	28
Експериментальна	12	30	20	50	6	15

Учням було запропоновано створити власний плейлист з 12 улюблених музичних творів, які їм найбільше запам'яталися з уроків музичного мистецтва. Оцінюючи дане завдання, ми віднесли до високого рівня учнів, які внесли до власного плейлисту улюблених музичних творів більше 10-ти композицій, до середнього рівня – учнів, які вказали від 5-ти до 10-ти композицій, та знали авторів, до низького рівня – учнів, які вказали до 5-ти музичних творів, та допускали неточності у назвах творів та прізвищах авторів.

Таблиця 2.6

Результати творчої роботи «Улюблений плейлист»

Групи експерименту	Рівні розвитку музичної грамотності					
	Високий		Середній		Низький	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Контрольна	11	30,5	16	44	12	39
Експериментальна	10	25	21	52,5	9	22,5

Обізнаність у нотній грамоті (нотний стан, позначення висоти, тривалості) ми діагностували за допомогою діагностичного практичного завдання «Розшифруй нотний текст». Учні отримали нотні зразки мелодії. Під нотами вони мали написати 1) тривалості звуків за допомогою ритмоскладів «та-тіті», 2) назви-склади висоти звуків (до, ре, мі...). Наведемо зразок правильно виконаного завдання (високий рівень):

Ті, ті, ті, ті, ті, ті, ті, ті, ті, ті, ті, та, та. Ті, ті, ті, ті, та, та, ті, ті, ті, ті, та, та.
 До, ре, мі, фа, соль, соль, соль, соль, ля, ля, ля, ля, соль, соль. Мі, соль, ре, ре, мі, фа мі, мі, ре, ре, до, до.

Роботи учнів, в яких допущені помилки у назвах ритмів та назвах висоти звуків, ми віднесли до середнього (4 помилок) та низького (5 і більше) рівнів. Результати даної діагностики ми представляємо в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Результати діагностичного практичного завдання «Розшифруй нотний текст»

Групи експерименту	Рівні розвитку музичної грамотності					
	Високий		Середній		Низький	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Контрольна	12	33	14	39	10	28
Експериментальна	13	32,5	19	47,5	6	15

У результаті проведення спеціально розробленої методики (діагностики), до якої увійшли такі діагностичні методи як проєктна діяльність, тест «Зародження музики», музична вікторина, творча робота «Улюблений плейлист», практичне завдання «Розшифруй нотний текст» для діагностики вибіркості та індивідуальності кожного учня, одержано такі дані по кожній діагностичній методиці (див. таблицю 2.8).

Таблиця 2.8

Результати констатувального експерименту

Діагностичні методики	Рівні музичної грамотності					
	Високий %	Високий %	Середні й %	Середні й %	Низький %	Низький %
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ

Оцінка проєктної діяльності	19	27,5	42	42,5	33	30
Тест «Зародження музики»	28	32,5	42	45	30,5	20
Музична вікторина «Скарбниця народної творчості»	25	30	42	50	28	15
Творча робота «Улюблений плейлист» (Топ 12 улюблених творів з уроків мистецтва)	30,5	25	44	25,5	39	22,5
Діагностичне практичне завдання «Розшифруй нотний текст»	33	32,5	39	47,5	28	15
Зведені результати	25,9	25,5	41,4	69,6	31,7	20,5

Зведені кількісні результати констатувального експерименту засвідчують перевагу високого рівня розвитку музичної грамотності контрольної групи над рівнем розвитку музичної грамотності в учнів експериментальної групи: високий рівень – на 0,4%, та перевагу учнів експериментальної групи над учнями контрольної групи: на середньому рівні – на 28,2%, перевагу учнів контрольної групи над учнями експериментальної групи на низькому рівні – на 11,2%. Це свідчить про те, що перед початком формувального етапу експерименту учні мають однаковий високий показник розвитку та вищий середній показник розвитку музичної грамотності в учнів експериментальної групи.

2.2 Методика розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів засобами мультимедійних технологій

Методика розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів засобами мультимедійних технологій, що лягла в основу формувального етапу дослідно-експериментальної роботи, мала на меті практично перевірити ефективність висунутої гіпотези.

В основу нашої методики ми поклали наукові положення, дослідження яких здійснювалися на теоретичному етапі.

1. Музична грамотність – це обізнаність учнів у музичному мистецтві, його змісті, жанрах, творцях, характерних рисах композиторського стилю, засобах музичної виразності, способах виконання музики, спеціальній термінології, термінології, у музичній грамоті (письмі та читанні нот), зв'язках мистецтва і життя, соціального призначення музики (О. О. Гумінська, З. Кодай, О. Г. Раввінова, О. Я. Ростовський, Л. М. Сбітнева).

2. Мультимедійні засоби навчання музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти – це навчальні та тренувально-закріплюючі програми, музичні конструктори, програми для групового музикування, імпровізування та створення музики (музично-освітні), музичні інтерактивні ігри (навчально-ігрові), музичні електронні енциклопедії (довідниково-інформаційні); інтерактивні флеш-тренажери, музичні вікторини і пазли, ментальні карти, освітні сторінки в соціальних мережах (Л. С. Боднарюк, В. В. Гонцова, А. О. Мірошніченко, О. С. Моторна, Н. В. Новикова, О. В. Орлик, Т. Є. Познякова, Д. А. Семенова, Л. А. Теряєва, О. Л. Шевнюк).

Моделюючи методику ми виходили з наступних положень, що кожному параметру музичної грамотності відповідають три групи мультимедійних технологій (презентація інформації, ігри, вправи, творчість, методи контролю).

Так, *на розвиток обізнаності учнів у зв'язках музики з життям* будуть впливати : інтерактивний плакат, інфографіка, ментальна карта (карта розуму, інтелектуальна карта), «Асоціативний кущ», «Кола Вена», презентації, відеоролики, LearningApps, створення мультимедійних проєктів, зйомка

відеокліпів, створення колективної відео-роботи, «Фішбоуін», мультимедійні тести.

На розвиток обізнаності у народній творчості, творчості композиторів, виконавців будуть впливати: музична історія, загадка, розповідь у формі презентації, музичний квест, «Відгадай мелодію», створення віртуальних подорожей до музеїв, театрів, філармоній тощо., «Музичний портрет» Музична вікторина, експрес-опитування, аудіювання.

На розвиток обізнаності у музичних творах будуть впливати: мультимедійні концерти, відеозаписи концертів, перегляд різних інтерпретацій пісні, Рольва гра «Діджей» (створення музики з готових семплів), «Караоке у класі», виконавська інтерпретація (виконання пісні з відповідною динамікою, характером, супроводом, образними, танцювальними, ігровими рухами), «Кошик Запитань», «Мозковий штурм», аналіз, «Сніговий ком».

На розвиток обізнаності у нотній грамоті будуть впливати: програма для вивчення нотної грамоти Music Theory Web <https://www.teoria.com/en/exercises/>, програми для створення музики CHROME MUSIC LAB, «Музичні пазли», складання мелодій з картками (мотиви нотами, картинки-образи), музичний кросворд, музикування за ритмічними відеопартитурами, музикограмами, запис та читання з нот на мультимедійній дошці. (див. таблицю 2.9).

Таблиця 2.9

Методика розвитку емоційного-ціннісного ставлення учнів до музики у процесі вокально-хорової роботи

Параметри (складові) музичної грамотності	Мультимедійні технології		
	Презентація інформації	Ігри, вправи, творчість	Методи контролю
Обізнаність у зв'язках музики з життям: відображення в	Інтерактивний плакат. Інфографіка. Ментальна карта (карта розуму, інтелектуальна	LearningApps. Створення мультимедійних проєктів.	Фішбоуін. Тести

<p>музиці життєвих явищ, соціальне призначення музики, вплив музики на людину</p>	<p>карта), «Асоціативний куш». Кола Вена. Презентації. Відеоролики. Презентації.</p>	<p>Зйомка відеокліпів. Створення колективної відео-роботи</p>	
<p>Обізнаність у народній творчості, творчості композиторів, виконавців: народна пісня, її види жанри, теми, жанри, творчість композиторів, виконавців, епоха, стиль</p>	<p>Музична історія, загадка, розповідь у формі презентації</p>	<p>Музичний квест, «Відгадай мелодію», створення віртуальних подорожей до музеїв, театрів, філармоній тощо., «Музичний портрет»</p>	<p>Музична вікторина. Експрес-опитування, аудіювання</p>
<p>Обізнаність у музичних творах: образність, емоційні характеристики музичних творів, засоби музичної виразності, жанри музичних творів, їх будову, способи виконання музики (голоси, інструменти, хори, оркестри)</p>	<p>Мультимедійні концерти, відеозаписи концертів Перегляд різних інтерпретацій пісні</p>	<p>Рольва гра «Діджей» (створення музики з готових семплів). «Караоке у класі», Виконавська інтерпретація (виконання пісні з відповідною динамікою, характером, супроводом, образними, танцювальними, ігровими рухами)</p>	<p>«Кошик Запитань», «Мозковий штурм», аналіз, «Сніговий ком»</p>
<p>Обізнаність у нотній грамоті: нотний стан, позначення висоти, тривалості</p>	<p>Програма для вивчення нотної грамоти Music Theory Web https://www.teoria.com/en/exercises/ Програми для створення музики CHROME MUSIC LAB</p>	<p>«Музичні пазли», Складання мелодій з картками (мотиви нотами, картинками-образи).</p>	<p>Запис та читання з нот на мультимедійній дошці</p>

		Музичний кросворд. Музикування за ритмічними відеопартитурами, музикограмами	
--	--	--	--

Розроблена нами методика була застосована в експериментальній групі 5-А та 5-Б класах Бистрицького ліцею Березнівської міської ради Рівненського району Рівненської області протягом 2 семестру 2022-2023 навчального року. У програму формувального експерименту ми включили систему завдань, спрямованих на розвиток музичної грамотності за допомогою мультимедійних технологій і провели серію уроків музичного мистецтва.

Представляємо конспект уроку музичного мистецтва, проведеного в експериментальній групі (5-А та 5-Б класах). Тема уроку: «Світ дитинства в мистецтві. Діти в мистецтві» (за підручником «Мистецтво» (інтегрований курс) для 5 класу, автори Г. О. Кізілової, Л. М. Гринишиної). Метою уроку було довести, що світ українського дитячого фольклору багатий та різноманітний, і його варто вивчати та любити. Навчальним завданням було сформувати уявлення учнів про дитячий музичний фольклор та його сучасне використання, дати поняття про заклички, забавлянки, пісня-хоровод, пісня-гра, інтонація; розвивальними – розвивати навички вокально-хорового співу, музичну пам'ять та спостережливість; виховними – виховувати ціннісне ставлення до музичного фольклору.

Очікувані результати: учень/учениця наводить приклади творів різних видів мистецтва; розрізняє види і наводить приклади українського фольклору (музичного, танцювального, ігрового тощо); співає в хорі/ансамблі/соло, грає на традиційних та/або електронних музичних інструментах; виконує народні пісні/обробки пісень, імпровізує, поєднує засоби музики, пластичного інтонування, візуального ряду; використовує власний досвід і різні види інформації під час колективної творчості; пояснює вплив творів на зміну

власного емоційного стану; виражає свої почуття та емоції різними художніми засобами, застосовує ці засоби окремо чи в поєднанні.

ХІД УРОКУ

ВСТУПНА ЧАСТИНА

1. Організаційний момент.

Музичне вітання «Добрий день вам, добрий день» О. Гумінської.

2. Оголошення теми «Світ дитинства в мистецтві. Діти в мистецтві».

Актуалізація знань. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель: Український народ багатий на легенди. Одна з них розповідає про те, як Бог подарував Україні талант. І цим талантом була пісня.

(Учитель записує чи вивішує тему уроку на дошці)

Яку найпершу пісню в своєму житті чує кожна дитина?

Учні: Колискова.

Учитель: Ще з давніх-давен українців супроводжувала пісня. Змалечку родина виховувала свою малечу через спів. До сьогодні велику частину української народної творчості становить дитячий фольклор. Які пісні можна назвати дитячим фольклором?

Учні: Різні пісні про тварин, пісні-ігри.

Учитель: Та залички. А також забавлянки, які складали дорослі для своїх дітей. І саме з колискових та дитячих забавлянок починається виховання дитини та її пізнання світу.

Мотиваційний момент.

Учитель: Сьогодні на уроці ми будемо забавлятися! Із забавлянками та музикою!

ОСНОВНА ЧАСТИНА

3. Пояснення терміну «забавлянки», розспівування, гра «Конструктор».

Завдання розвитку музичної грамотності: засвоєння поняття у процесі практичної діяльності (виконання забавлянки, вокальної вправи) та гри.

Учитель: Які забавлянки ви знаєте?

Учні: «Сорока-ворона», «Ладки, ладусі»?

Учитель: Давайте виконаємо ці забавлянки на звуках до мажорного звукоряду.

(Учні виконують «Сорока-ворона», «Ладки, ладусі».)

Учитель: Погляньте, ми зробили наші улюблені забавки музичними, заспівали їх на звукоряді. А тепер пограємо у конструктор. У вас на партах нарізані листки зі словами. З них потрібно скласти визначення та прочитати. Парта, яка склала, піднімає руку.

Забавлянки – це	різними рухами та жестами,	та створюють бадьорий настрій.
які супроводжуються	жартівливого,	допомагають
короткі пісеньки чи віршики	грайливого характеру,	фізично зміцнювати дитину.

4. Пояснення терміну «заклички», виконання заклички «Іди, іди дощику».

Завдання розвитку музичної грамотності: засвоєння поняття у процесі гри та практичної діяльності (розучування заклички з нот, спів, ритмізація).

Учитель: Подивіться на дошку, у нас заховалось слово у клітинках таблиці. Його потрібно розгадати по буквах.

--	--	--	--	--	--	--	--

(Учні по черзі називають букви. Якщо вгадують, вчитель вписує у клітинки. Якщо не відгадують, пишуть поза клітинками. Виграє дитина, на черзі якої заповнилась таблиця, «відкрилося» слово.)

З	А	К	Л	И	Ч	К	А
---	---	---	---	---	---	---	---

Учитель: Ми відкрили приховане слово! Закличка – це коротка пісенька, через яку діти звертались до явищ природи – дощу, хмар, сонця, пташок. Як би ви звернулись до дощику, який давно чекають люди, рослини, тварини?

Учні: Дощику, дощику, прийди до нас!

Учитель: Так. А ми вивчимо сьогодні старовинну дитячу закличку «Іди, іди, дощику». Подивіться на нотний текст, зверніть увагу на мелодичну лінію. ЯЧ вам заспіваю, а ви будете рукою показувати, як рухається мелодія.

(Вчитель виконує, учні слідкують за мелодичним рухом і відтворюють його рукою.)

Спів заклички: нотами, зі словами, з плесканням ритмічного рисунку.

ІДИ, ІДИ, ДОЩИКУ

Закличка

Швидко

І - ди, і - ди, до - ши - ку, зва - рю то - бі бор - ши - ку
 3 в по-ли-в'я-нім гор - ши - ку! І - ди, і - ди, до - ши - ку, щаб-ром, від-ром, дій - ни - це - ю
 6 над на - шо - ю паш-ни - це - ю! І - ди, і - ди, до - ши - ку, зва-рю то - бі бор - ши - ку!

5. Розучування пісні-хороводу «Ой нумо, нумо заплетемо Шума», пояснення терміну «дитяча пісня-гра (хоровод)», розспівування, гра «Конструктор».

Завдання розвитку музичної грамотності: підведення до поняття через практичну діяльність (розучування пісні-хороводу).

Учитель: А зараз будемо плести Шума! Усі зрозуміли?

Учні: Не дуже.

Учитель: Перекладаючи з мови наших предків, «плести Шума» означає ходити до лісу, співати й водити хороводи. Тому ми зараз вивчимо пісню-хоровод «Ой, нумо, нумо заплетемо Шума. Послухайте її будь ласка.

(Учні слухають пісню «Ой, нумо, нумо заплетемо Шума».)

Ой нумо, нумо заплетемо Шума

Українська народна пісня-хоровод

Ходою

Ой, Шу - ма ну - мо, ну - мо за - пле - те - мо Шу - ма, //де - мо.

2. Ой, Шум ходить, по воді бродить,

А Шумиха рибу ловить.

3. Що наловила — все зварила,

В гості громаду запросила.

4. Громада чекає, а Шума немає.

Де же це він, справді, досі блукає?

5. Шум по дорозі зайця злякався,

Зайця злякався, в кропиву сховався.

6. В кропиву сховався, бороною вкрився,

Бороною вкрився, щоб не пожалився.

Робота над текстом пісні

Учитель: Читаємо текст першого куплету у ритмі, допомагаємо плесканням.

(Учні за учителем промовляють текст в ритмі пісні.)

Аналіз мелодії пісні

Учитель: Проаналізуємо мелодію. Я її вам заспіваю, а ви звернете увагу на те, скільки у ній є частин-фраз? Нам обов'язково потрібно знати про фрази.

Тому що саме між фразами ми беремо дихання. А при співі – дихання дуже важливе!

(Учитель співає мелодію куплету і показує рукою фрази-частини)

Розучування мелодії

Учитель: А зараз нам якраз потрібно запам'ятовувати ці фрази і повторювати, бо ми починаємо їх розучування. Слухаємо уважно мелодію кожної фрази, слідкуємо за рукою, що відтворює мелодичний рух, а потім – повторюємо.

(Учитель АКАПЕЛЬНО співає кожну фразу окремо, показує рукою рух мелодії кожної фрази, учні повторюють на ним.)

У процесі розучування мелодії фрази з'єднуються, звертається увага на чистоту відтворення мелодії. Учні виконують акапельно 1, 2 куплет.

Виконання пісні з рухами хороводу: учні об'єднуються у три гурти (навколо трьох рядів парт) або в одне коло і водять хоровод, співаючи пісню.

Учитель: Що ми робили? Які види діяльності використовували?

Учні: співали. Танцювали, водили хоровод... Спів, танець, хоровод.

Учитель: Як би ви назвали вид дитячого музичного фольклору, з яким ми тільки що ознайомились?

Учні: пісня-хоровод.

6. Сприймання та інтерпретація пісні «Шум» у виконанні фолкгурту «Go_A»

Учитель: Цікаво дізнатись та послухати як українські автентичні пісні, завдяки сучасному аранжуванню (обробці) набувають нового оригінального звучання. Спробуйте протанцювати хоровод «Ой нумо, нумо заплетемо Шума» під сучасну версію цієї пісні фолкгурту Go_A «Шум». Використай QR-код.

Учитель: Які засіб музичної виразовості виділили автори композиції?

Як вплинула музика на твій настрій?

Учні: Ритм. Він був підкреслений барабанами.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

7. Узагальнення теми уроку у формі гри «Так чи ні».

Учитель: підведемо підсумки уроку. Пограємо у гру «Так чи ні». Я пригадую поняття, темніни, музичні твори, які звучали сьогодні. Ви кажете «так» – якщо звучали, і плескаєте у долоні. Якщо не звучали – мовчите і не плескаєте.

Пісня-хоровод (так).

Симфонія (ні).

«Іди, іди дощику» (так).

Забавнянка – це п'еса для фортепіано (ні).

Закличка – це коротка пісенька, через яку діти звертались до батьків (ні).

Закличка – це коротка пісенька, через яку діти звертались до дощу, сонця, пташок (так).

Хоровод – сучасний танець (ні).

Сьогодні ми поринули у світ українського дитячого фольклору! (так).

Він багатий та різноманітний (так).

Його варто вивчати та любити! (так).

8. Оцінювання.

Оцінювання активності учнів на уроці. Взаємооцінювання участі у виконавстві. Самооцінювання виконаних завдань.

У ході формувального експерименту стали традиційними дидактичні ігри для пояснення музично-теоретичних понять: «Конструктор», «Вгадай букву», «Поясни своїми словами», «Заспівай правило». Ми зробили їх мультимедійними за допомогою інтелектуальних карт, презентацій, відеороликів, музичних вікторин, музичних квестів, музичних пазлів тощо.

Для закріплення і застосування понять ми використовували творчі завдання «Ланцюжок понять», «Ланцюжок імен», які учні представляли у мультимедійній формі: презентації, колективна відео-робота з розповідями, загадками, музичні історії у формі презентацій.

Отже, розроблена методика була представлена нами як теоретична модель, на основі якої було сплановано та проведено серію уроків музичного мистецтва у п'ятих класах.

2.3. Аналіз результатів формувального експерименту

Розробка та апробація методики розвитку музичної грамотності за допомогою мультимедійних технологій на уроках музичного мистецтва учнів 5-6 класів в ЗЗСО була суттю формувального експерименту.

Про його ефективність та ефективність розробленої методики можна говорити на основі результатів діагностичних методик, що були проведені на контрольному етапі експерименту. Тому в кінці експериментального періоду (травень 2022), тобто в кінці формувального етапу експерименту, в експериментальній та контрольній групах були проведені ті ж самі вищезгадані діагностичні методики: робота над проєктом «Музика і життя», «Музика та інші мистецтва» для діагностики обізнаності у зв'язках музики з життям; тест «Зародження музики» для діагностики обізнаності у народній творчості, творчості композиторів, виконавців; музична вікторина «Скарбниця композиторської творчості» та творча робота «Улюблений плейлист» для діагностики обізнаності у музичних творах; діагностичне практичне завдання «Розшифруй нотний текст» для діагностики обізнаності у нотній грамоті.

Обізнаність у зв'язках музики з життям (відображення в музиці життєвих явищ, соціальне призначення музики, вплив музики на людину) діагностувалась за допомогою оцінювання проєктної діяльності. Учням контрольного та експериментального класу була запропонована робота над проєктами «Музика і життя». Учням потрібно було створити ментальні карти до визначених тем, які

ми оцінили за принципом кількості представлених на схемі слів-понять: 3-5 слів – низький рівень, 6-10 – середній рівень, від 10 і більше – високий рівень. Оцінка проєктної діяльності учнів контрольного та експериментального класів дала нам змогу побачити наступні результати (див. таблицю 2.11).

Таблиця 2.11

Результати оцінки проєктної діяльності

Групи експерименту	Рівні розвитку музичної грамотності					
	Високий		Середній		Низький	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Контрольна	9	25	18	50	11	30,5
Експериментальна	17	42,5	10	25	13	32,5

Обізнаність у народній творчості, творчості композиторів, виконавців (народна пісня, її види жанри, теми, жанри, творчість композиторів, виконавців, епоха, стиль) ми діагностували за допомогою тесту «Музика та інші мистецтва» (про народну музику, жанри, інструменти, народні пісні). Учням потрібно було відповісти на такі питання, обравши варіант відповіді:

1. Які пісні належать до календарно-обрядового циклу?

- а. Веснянки
- б. Колискові
- в. Щедрівки
- г. Гаївки

2. Веселий запальний танок, найвідоміший український танець (від вигуку «гоп»)

- а. Козачок
- б. Гопак
- в. Метелиця

3. Попередниця бандури — улюблений інструмент українських кобзарів.

- а. Трембіта
- б. Коза

- в. Кобза
4. Колектив виконавців-музикантів, які грають на народних інструментах.
- а. Симфонічний оркестр
 - б. Оркестр духових інструментів
 - в. Оркестр народних інструментів
5. Які інструменти входять до складу оркестру К. Орфа?
- а. Ксилофон
 - б. Трикутник
 - в. Маракаси
 - г. Металофон
6. Яку форму використав Роберт Шуман у п'єсі «Арабеска»?
- а. Рондо
 - б. Варіації
 - в. соната
7. Як називається спів без слів?
- а. Соло
 - б. Вокаліз
 - в. дует
8. Великий колектив співаків, створений для спільного виконання зазвичай багатоголосних вокальних творів з інструментальним супроводом або без нього
- а. Ансамбль
 - б. Хор
 - в. Тріо
9. На які групи поділяються інструменти за способом видобування звуків?
- а. Струнні
 - б. Духові
 - в. Ударні

10. Великий колектив музикантів, що виконують симфонічні музичні твори

а. Симфонічний

б. Духовий

в. Народний

11. Жанр музики, якому притаманний чіткий ритм, розмірений темп, переважно чотиридольний розмір

а. Вальс

б. Полька

в. Марш

12. Суспільна акція, зокрема несподіваний концерт у громадських місцях (від англ. — «миттєва юрба»)

а. Плагіат

б. Флешмоб

в. Ансамбль

Кількісна обробка результатів тестування учнів засвідчила перевагу і в контрольній і в експериментальній групі учнів із середнім рівнем розвитку музичної грамотності (див. таблицю 2.12).

Таблиця 2.12

Результати тесту «Музика та інші мистецтва»

Групи експерименту	Рівні розвитку музичної грамотності					
	Високий		Середній		Низький	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Контрольна	10	28	19	52	9	25
Експериментальна	21	52,5	11	27,5	8	20

Обізнаність у музичних творах (образність, емоційні характеристики музичних творів, засоби музичної виразності, жанри музичних творів, їх будову, способи виконання музики (голоси, інструменти, хори, оркестри)) ми знову

діагностували за допомогою музичної вікторини «Скарбниця композиторської творчості» та оцінювання творчої роботи «Улюблений плейлист». Ми запропонували послухати шість музичних творів, які попередньо вивчались на уроках музичного мистецтва, визначити на слух назву та автора (композитора) твору.

Перелік музичних творів:

1. К. Стеценко. Обробка української народної колядки «Павочка ходить».
2. Укр. нар. щедрівка «Коза».
3. М. Лисенко «Зима і Весна».
4. Й. Штраус «Віденський вальс».
5. Вольфганг Амадей Моцарт «Турецьке рондо».
6. Луї Моро Готшалк «Тарантела».

Обробка результатів музичної вікторини дала нам наступні результати (див. таблицю 2.13).

Таблиця 2.13

Результати музичної вікторини

Групи експерименту	Рівні розвитку музичної грамотності					
	Високий		Середній		Низький	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Контрольна	11	30,5	18	50	9	25
Експериментальна	20	50	12	30	8	20

І в кінці формувального експерименту учням було запропоновано створити власний плейлист з 12 улюблених музичних творів, які їм найбільше запам'яталися з уроків музичного мистецтва. Результати цього завдання ми представляємо у таблиці 2.14.

Таблиця 2.14

Результати творчої роботи «Улюблений плейлист»

Групи експерименту	Рівні розвитку музичної грамотності		
	Високий	Середній	Низький

	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Контрольна	8	22	15	42	10	28
Експериментальна	23	57,5	10	25	7	17,5

Обізнаність у нотній грамоті (нотний стан, позначення висоти, тривалості) ми діагностували за допомогою діагностичного практичного завдання «Розшифруй нотний текст». Учні отримали новий нотний зразок мелодії. Під нотами вони мали написати 1) тривалості звуків за допомогою ритмоскладів «та-тіті», 2) назви-склади висоти звуків (до, ре, мі...). Наведемо зразок правильно виконаного завдання (високий рівень):

Ті, ті, ті, ті, ті, ті, ті, ті, ті, ті, ті, ті, та. Та, та, ті, ті, ті, ті, ті, ті, ті, та, та.
 До, до, ре, ре, мі, мі, фа, мі, мі, ре, ре, до, до, до. Соль, соль, фа, фа, фа, фа, мі, мі, ре, ре, до, до.

Результати даної діагностики ми представляємо в таблиці 2.15.

Таблиця 2.15

Результати діагностичного практичного завдання «Розшифруй нотний текст»

Групи експерименту	Рівні розвитку музичної грамотності					
	Високий		Середній		Низький	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Контрольна	12	33	14	39	10	27
Експериментальна	22	55	10	25	8	20

Результати проведення контрольного етапу експерименту та основі спеціально розробленої діагностичної методики одержано такі дані по кожній методиці (див. таблицю 2.16).

Таблиця 2.16

Результати формувального експерименту

Діагностичні методики	Рівні музичної грамотності					
	Високий %	Високий %	Середній %	Середній %	Низький %	Низький %
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Оцінка проєктної діяльності	25	42,5	50	25	30,5	32,5
Тест «Зародження музики»	28	52,5	52	27,5	25	20
Музична вікторина «Скарбниця народної творчості»	30,5	50	50	30	25	20
Творча робота «Улюблений плейлист» (Топ 12 улюблених творів з уроків мистецтва)	22	57,5	42	25	28	17,5
Діагностичне практичне завдання «Розшифруй нотний текст»	33	55	39	25	27	20
Зведені результати	27,7	51,5	46,6	26,5	22,5	22

Зведені кількісні результати формувального експерименту засвідчують перевагу високого рівня розвитку музичної грамотності експериментальної групи над рівнем розвитку музичної грамотності в контрольній учнів групи на 23,8%, перевагу учнів експериментальної групи над учнями контрольної групи: на середньому рівні – на 20,1%, та перевагу учнів контрольної групи над учнями експериментальної групи на низькому рівні – на 0,5%.

Тому для більшої вірогідності отриманих результатів ми порівняли результати діагностики рівня розвитку музичної грамотності до та після експерименту (див. таблицю 2.17).

Таблиця 2.17

**Зведені результати констатувального
та формувального експерименту**

Етапи експерименту	Рівні формування творчого самовираження					
	Високий (%)		Середній (%)		Низький (%)	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Констатувальний	25,9	25,5	41,4	69,6	31,7	20,5
Формувальний	27,7	51,5	46,6	26,5	22,5	22
Зведені дані	26,8	38,5	44,5	48,05	27,1	21,2

Результати дослідження дають підстави вважати, що реалізація основних положень педагогічного експерименту спрямувалась на розвиток музичної грамотності за допомогою мультимедійних технологій учнів 5-6 класів ЗЗСО.

Висновки до 2 розділу

Педагогічний експеримент ставив за мету перевірити ефективність розробленої методики розвитку музичної грамотності за допомогою мультимедійних технологій учнів 5-6 класів в ЗЗСО на уроках музичного мистецтва.

Усього у педагогічному експерименті було задіяно 76 учнів п'ятих класів: 40 учнів Рибак Софії (експериментальна група) та 36 учнів Поліщук Наталії (контрольна група) Рівненського району Рівненської області.

Протягом другого семестру 2022-2023 навчального року був здійснений констатувальний експеримент, на якому розроблялися показники, рівні та критерії розвитку музичної грамотності учнів, укладалася програма діагностики

досліджуваного поняття, визначалась база експерименту з контрольними та експериментальними групами, проводились діагностичні методики, оброблялись та узагальнювались результати.

На другому – формувальному етапі, – була змодельована та апробована методика розвитку музичної грамотності засобами мультимедійних технологій.

На *розвиток обізнаності учнів у зв'язках музики з життям* ми впливали: інтерактивним плакатом, інфографікою, ментальними картами, роботою з «Асоціативним кущем», «Колами Вена», презентаціями, відеороликом, LearningApps, створення мультимедійних проєктів, зйомка відеокліпів, створення колективної відео-роботи, мультимедійні тести.

Для розвитку обізнаності у народній творчості, творчості композиторів, виконавців ми використовували: музичні історії, загадки, розповіді у формі презентації, музичні квести, проведення віртуальних подорожей до театрів, філармоній, ігри «Відгадай мелодію» (LearningApps), «Музичний портрет», музичні вікторини.

Для розвитку обізнаності у музичних творах ми застосовували: мультимедійні концерти, відеозаписи концертів, перегляд різних інтерпретацій пісні, рольову гру «Діджей», «Караоке в класі», ігри «Кошик Запитань», «Мозковий штурм», «Сніговий ком».

На розвиток обізнаності у нотній грамоті ми використали: програму для вивчення нотної грамоти Music Theory Web, програму для створення музики CHROME MUSIC LAB, «Музичні пазли», складання мелодій з картками, музичний кросворд, музикування за ритмічними відеопартитурами, музикограмами, запис та читання з нот на мультимедійній дошці.

Застосування розробленої методики здійснювалось в процесі проведення формувального експерименту протягом другого семестру 2022-2023 навчального року, що дозволило перевірити, наскільки мультимедійні технології впливають на розвиток музичної грамотності.

Співставлення результатів діагностичних методик перевірки рівня розвитку музичної грамотності констатувального та контрольного етапів

експерименту дозволяє прослідкувати динаміку збільшення кількості учнів з високим рівнем музичної грамотності в експериментальній групі (з 25,5% до 51,5%). У контрольній групі кількість учнів високого рівня значно не зросла (з 25,9% до 27,7%). Різниця балів на користь експериментальних груп переконує в ефективності розробленої методики.

Аналіз отриманих даних в експериментальних і контрольних групах підтвердив правомірність висунутої гіпотези.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота теоретично узагальнює та пропонує нове вирішення проблеми розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів засобами мультимедійних технологій на уроках музичного мистецтва в ЗЗСО. Виконання завдань науково-експериментального дослідження дозволив нам зробити такі висновки.

1. Музична грамотність – це обізнаність учнів у музичному мистецтві: у змісті, жанрових ознаках творів різних видів мистецтва, народній творчості, композиторах, виконавцях, особливостях мови різних видів мистецтва, характерних рисах композиторського стилю, засобах музичної виразності, способах виконання музики (голоси, інструменти, хори, оркестри), термінології, музичному письмі і читанні нот, зв'язках між мистецтвом і життям, соціальному призначенні (вимоги програм).

2. Методами та прийоми розвитку музичної грамотності на уроках музичного мистецтва у 5-6 класах є: сольмізація, вивчення понять ритму та мелодії через практичну діяльність, ручні знаки, «сходинки» («драбинка»), мовні, вокальні вправи, ритмізація текстів, ритмічні імпровізації, ритмо-блоки, поспівки-ігри, мелодичні імпровізації голосом та елементарних музичних інструментах, наочність, творчість, ігри, ребуси, навчальні, виконавські, творчі завдання (відтворити, порівняти, дослідити, виконати, імпровізувати, створити), інтелект-карти, лепбукінг, сторітеллінг, кубування, дидактичні вірші, казки, поспівки й пісні, казкові міні-вистави, ігри з LEGO-цеглинками, інтеграція з іншими предметами тощо.

3. Мультимедійні засоби навчання музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти – це навчальні та тренувально-закріплюючі програми, музичні конструктори, програми для групового музикування та створення музики (музично-освітні), музичні інтерактивні ігри (навчально-ігрові), музичні електронні енциклопедії (довідниково-інформаційні); інтерактивні флеш-тренажери, музичні вікторини, тренажери на визначення звучання різних

інструментів, музичні пазли, відео-тренажери мелодій; відео-уроки, онлайн-ігри та вправи для закріплення й перевірки вивченого матеріалу; інтерактивні вправи, ігри, екскурсії; ментальні карти; освітні сторінки в Інстаграмі.

4. Педагогічний експеримент проводився нами на базі п'ятих класів (контрольних та експериментальних) Бистрицького ліцею та Вітковицького ліцею Березнівської міської ради Рівненського району Рівненської області протягом другого семестру 2022-2023 навчального року.

На констатувальному етапі ми розробили структуру, рівні та критерії розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів, уклали програму діагностики, визначили бази експерименту з контрольними та експериментальними групами, провели діагностичні методики, обробили результати.

5. На формувальному етапі була змодельована та апробована методика розвитку музичної грамотності за допомогою мультимедійних технологій. На розвиток обізнаності учнів у зв'язках музики з життям ми впливали: інтерактивним плакатом, інфографікою, ментальними картами, роботою з «Асоціативним кущем», «Колами Вена», презентаціями, відеороликом, LearningApps, створення мультимедійних проєктів, зйомка відеокліпів, створення колективної відео-роботи, мультимедійні тести. Для розвитку обізнаності у народній творчості, творчості композиторів, виконавців ми використовували: музичні історії, загадки, розповіді у формі презентації, музичні квести, проведення віртуальних подорожей до театрів, філармоній, ігри «Відгадай мелодію» (LearningApps), «Музичний портрет», музичні вікторини. Для розвитку обізнаності у музичних творах ми застосовували: мультимедійні концерти, відеозаписи концертів, перегляд різних інтерпретацій пісні, рольову гру «Діджей», «Караоке в класі», ігри «Кошик Запитань», «Мозковий штурм», «Сніговий ком». На розвиток обізнаності у нотній грамоті ми використали: програму для вивчення нотної грамоти Music Theory Web, програму для створення музики CHROME MUSIC LAB, «Музичні пазли», складання мелодій з картками, музичний кросворд, музикування за ритмічними відеопартитурами, музикограмами, запис та читання з нот на мультимедійній дошці.

6. Співставлення результатів діагностичних методик перевірки рівня розвитку музичної грамотності початкового та кінцевого діагностування дозволив прослідкувати динаміку збільшення кількості учнів з високим рівнем розвитку музичної грамотності в експериментальній групі (на 26%). У контрольній групі збільшення кількості учнів високого рівня було незначним (на 1,8%). Різниця балів на користь експериментальної групи переконує в ефективності розробленої методики.

7. Аналіз отриманих даних в експериментальних і контрольних групах підтвердив правомірність висунутої гіпотези.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів визначеної проблеми. Подальшого вивчення вимагають питання розвитку музичної грамотності за допомогою творчої діяльності на уроці музичного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдулін Е. Б. На шляху до народження нового «обличчя» уроку музики у загальноосвітній школі. *Вісник кафедри ЮНЕСКО. Музичне мистецтво та освіта*. № 2. С.41–47.
2. Абдулін Е. Б. Теорія та практика музичного навчання в загальноосвітній школі: посібник для вчителя. М.: Просвітництво, 1983. 112 с.
3. Аристова Л. В. Методика музичного навчання та виховання : навч.-метод. посібник. Миколаїв: Іліон, 2018. 404 с.
4. Баренбойм Л. А. Музична педагогіка і виконавство. М.: Музика, 1974. 336 с.
5. Блог вчителя музичного мистецтва Марії Демків. URL: <https://www.blogger.com/profile/01674114178458653691>.
6. Блог вчителя музичного мистецтва Світлани Тунік. URL: <https://svet-mus.blogspot.com>.
7. Блог вчителя музичного мистецтва Часник Тетяни. URL: <http://talya62.blogspot.com/p/1.html>.
8. Боднарюк Л. С. Навчаємо мистецтва у дистанційному форматі. *Мистецтво та освіта*. 2021. №2 (100). С.24-31.
9. Гершунский Б. С. Філософія освіти для ХХІ століття: у пошуках практико-орієнтованих освітніх концепцій. М.: Досконалість, 1998. с.608.
10. Гонцова В. В., Орлик О. В. Сучасні мультимедійні технології. *Інформатика та інформаційні технології*. Одеса: ОНЕУ, 2015. С.76-79.
11. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
12. Гумінська О. О. Використання мультимедійних засобів – оновлення методики викладання мистецтв. *Мистецтво та освіта*. 2009. № 3. С.21-25.
13. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі: метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 104 с.

14. Дверій Р. Є. Музична грамота в малюнках : навч.-метод. посіб. для вчителів загальноосвіт. шкіл, муз. кер. дошк. навч. закл., кер. гуртків. Львів : ЛОШПО, 2014. 50 с.
15. Кабалевский Д. Б. Виховання розуму та серця: кн. для вчителя. Видання 2-ге. М.: Просвітництво, 1984. 206 с.
16. Квасницька В. М. Сутність поняття «музична грамотність» та специфіка його прояву в учнів. *Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства*. Матеріали і тези VII Міжнародної конференції молодих учених та студентів (Одеса. 04-05 листопада 2021 р.). Т.1. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2021. С.19-22.
17. Кодай З. Музичне виховання в Угорщині / ред. Баренбойма Л. А. М.: Рад. композитор, 1983. 400 с.
18. Красильников І. М., Семенова Д. А. Електронна музична творчість. Інноваційний навчально-методичний комплект для 5-9-х класів ЗЗСО. URL: <http://school-collection.edu/catalog/rubr/56691822-a87d-4d1194eS-3cdd6437ff8e>
19. Лобова О. В. Методичні аспекти формування музично-теоретичних знань на уроках музики. *Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка*. 2010. № 6 (193). Ч. I. С. 66-73.
20. Лобова О.В. Дидактико-методична система формування основ музичної культури молодших школярів у процесі загальної музичної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 – теорія і методика навчання (музика та музичне виховання). Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2017. 259 с.
21. Лю Цянь Цянь. Формування художньої компетентності майбутніх учителів музики і хореографії в педагогічних університетах України і Китаю: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 – теорія і методика навчання (музика та музичне виховання). Київ, 2010. 20 с.
22. Марчук Ж. С. Методи навчання мистецтва молодших школярів у НУШ. *Мистецтво та освіта*. 2019. №2. С. 24-30.

23. Мірошниченко А. О. Шевнюк О. Л. Інстаграм як сучасне освітнє середовище. *Мистецтво та освіта*. 2020. № 3 (97). С. 40-45.

24. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (автори: Л. М. Масол, О. В. Просіна)

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Mist.osv.gal/Mystetstvo.5-6-kl.Masol.Prosina.14.07.pdf>

25. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: О. М. Івасюк, О. А. Комаровська, Г. О. Кізілова, Н. А. Лемешева, О. В. Лобова, Л. Й. Назар, І. Ю. Чужинова, О. А. Шулько)

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Mist.osv.gal/Mystetstvo.5-6-kl.Ivasyuk.ta.in.14.07.pdf>

26. Моторна О. С., Капінос О. О. LEGO на уроках музичного мистецтва в початковій школі. *Мистецтво та освіта*. 2019. №4 (94). С.12–18.

27. Мультимедійні технології у мистецькій освіті: навч. програма для підготовки бакалаврів спеціальності «Початкова освіта. Музика» / Укл. Л. Г. Гаврілова. Слов'янськ: Донбаський державний педагогічний університет, 2014. 15 с.

<https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2016/NMR/bachelor/pochatfakultet/TiPPO/multimediyni%20tehnologii%20u%20mistetskiy%20osviti.pdf>

28. Новикова Н. В. Формування пізнавального інтересу підлітків на уроках музики засобами мультимедійних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 – теорія і методика навчання (музика та музичне виховання). Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2011. 24 с.

29. Очеретяна Н. Ю. Віртуальний пазл як інтерактивний модуль мультимедіа-ресурсу забезпечення мистецької комунікації молодших школярів

у процесі навчання мистецтва дистанційно. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*. 2022. №25. С.78-90.

30. Олексюк О.М. Музична педагогіка: навч. посібник. Київ: КНУКіМ, 2006. 188 с.

31. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах : навч. посіб. для студ. вищих пед. навч. закл. Київ : Либідь, 2001. 271 с.

32. Позднякова Т. Є. Візуалізація та структурування інформації за допомогою ментальних карт на уроках біології: наук.-метод посіб. Рівне : РОІППО, 2018. 50 с.

33. Раввінов О. Г. Методика хорового співу в школі : метод. посібник. Київ: Муз. Україна, 1969. 131 с.

34. Рибак С. А., Гумінська О. О. Методи розвитку музичної грамотності учнів 5-6 класів на уроках музичного мистецтва. *Мистецька освіта та розвиток творчої особистості* : зб. наук. пр. / Uniwersytet Rzeszowski wydział Muzyki, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Ін-т мистецтв. Рівне : Волин. обереги, 2023. Вип. 10. С.163-172.

35. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі : навч.-метод. посіб. 2-е вид., доп. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. 216 с.

36. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.

37. Сайт учителя музичного мистецтва Могильної Наталії. URL: <https://worldmusicsschool10.jimdofree.com>

38. Сбітнєва Л. М. Позакласне музично-естетичне виховання школярів у другій половині ХХ століття. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. Вип. 1. С.195-202.

39. Сени Е. Читання та запис музики. *Музичне виховання в Угорщині*. М.: Рад. Композитор, 1983. С. 266-299.

40. Стеценко К. Г. Спогади, листи, матеріали. Упор. Є. Федотова. Київ: Муз. Україна 1981. 480 с.

41. Сяо Цзя Цзюнь. Методика формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій на уроках музики в загальноосвітній школі: дис. ... канд. пед. наук (доктора філософії). НПУ імені М. П. Драгоманова, Київ, 2019. 194 с.

42. Теряєва Л. А. Педагогічні умови та інноваційні технології в процесі вивчення дисципліни «Хорове диригування». *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*: наук. збірник. №2. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. №2. С.141-144.

43. Фесенко Г. А. Підвищення фінансової грамотності населення як педагогічна проблема. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова*. Серія №5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 50: зб. наук. праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. С. 259-264.

44. Чайковська О. А. Формування музичних знань молодших школярів засобами мультимедійних технологій навчання : дис... канд. пед. наук : 13.00.02 – теорія і методика навчання (музика та музичне виховання). Київ, 2001. 207 с.

45. Чайковська О.В. Комп'ютерний практикум у системі початкової музичної освіти музики. *Рідна школа*. 2001. № 1. С.46-47.

46. Шпіца Р. І. Формування мистецьких знань учнів 7-8 класів на інтегрованих уроках музики: дис. канд. пед. наук. Київ: Нац. пед. університет ім. М. П. Драгоманова, 2017. 259 с.

47. Янкул В. А. Можливості та проблеми використання комп'ютера на сучасному уроці музики. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2005. № 2. С.21-22.

48. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning - <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/annexrecommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf>

49. COUNCIL RECOMMENDATION of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604(01))